

Med tru på målsaki

Av Klaus Johan Myrvoll

Dette stykket vart neitta inntekke av bladstyret i *Mål og Makt*.

I *Mål og Makt* 1/2001 kjem han Oddmund Hoel med eit svar på dei motleggi eg kom med til det som sume hev kalla programartikkelen hans i *Mål og Makt* 1/2000, «Målrørla og kampen om det offentlege rommet». Han Oddmund nyttar mykje plass på å herma meg, men eg er ikkje fullnøgd med dei tolkingarne han gjer. Det ser ut til at han hev mistydt mykje av det eg hev skrive, og det han hev skyna, ynskjer han ikkje å fylgja upp.

«Myrvoll har ikkje mykje til overs for synsmåtane mine og meiner målrørla skal vera særvarsam med å gå inn i problemstillingar ut over dei reint språklege», opnar han Oddmund. Her legg han til meg ei meinings ikkje hev målbore. Eg mælte ikkje imot å ganga ut yver «det reint språklege», eg vilde berre slå fast at det er målet som må vera utgangsstødet for alt målrørla driv på med. Med utgangsstøde i målet kann me koma inn på mykje rart, men me må heile tidi kunna føra det attende på grunnlaget, som er målet. Det distriktpolitiske raseriet hans Oddmund *kann* føra fram til nynorsk um ein legg serskilde synsmåtar til grunn, men det kann elles føra oss kvar som helst.

Ein annan stad skriv han: «Myrvoll brukar størsteparten av artikkelen på å definera målreisinga langt bort frå alle andre kulturelle og politiske stridsspørsmål i samfunnet...» Det var slett ikkje meinings mi at folk skulde taka det eg skreiv soleides. Heile ærendet mitt var å leggja fram eit uplegg som kann gjera målsaki til eit kulturelt og politisk stridspursmål, og det gjer ein ikkje med å berre samla seg um distriktpolitikk.

Han Oddmund hev merkt seg upp-

glødingi eg hev for den hevdunne norsken, høgnorsken. Han hermer meg når eg skriv at målfolket må halda opp å vanvyrda sin eigen tradisjon skal me vinna fram, og skriv so: «Men å tru at det å fylkja seg kring høgnorsken er oppskrifta på ny framgang for nynorsken, er beint fram naivt. Myrvoll viser til at den største framgangen for nynorsken kom før sammorskrettskrivinga av 1938 forbaud høgnorsken og dreg då raskt den konklusjonen at der som ein set 63 års offisiell rettskriving, skrifttradisjon og skriveopplæring i ein parentes, vil framgangen frå 1938 halda fram.» Eg kann ikkje sjå at det er grunnlag for noko slikt i det eg hev skrive. Det einaste eg sagde var at målrørla må fylkja seg kring høgnorsken *dersom* me vil hava ny framgang; eg sagde ikkje at framgangen skulde koma av seg sjølv. Høgnorsken er berre eitt av vilkåri.

Han Oddmund saknar ei grunngjeving for høgnorsksyni ut frå målstoda og samfundstilhøvi i dag. Jamvel um eg meiner at målet vårt må kunna grunngjevest utan umsyn til skiftande tider og tilhøve, er det sumt i samtid som stakar ut vegen for høgnorsken. Mykje tyder på at me gjeng mot eit meir einslunge målsamfund, men i dag er det berre norsk-dansken som tener på denne einsrettingi. Høgnorsken kann verta ein røynleg medtevlar i denne striden, med di han skil seg klårt ut frå norsk-dansken både i hått og dei mynsterbilæti han held fram. Medan statsnorsken meir og meir vert eit underbruk av norsk-dansken, kann høgnorsken arbeida seg opp eit eige rom i medvitet å folk.

Han Oddmund gjeng ved at sammorskpolitikken og 1938-målbrigdet var eit mistak, men ikkje eit mistak for skuld målet vårt; nei, det var eit strategisk mistak, skal me tru honom Odd-

mund. Då ligg det nært å spyra: Kva hadde vore meir tenlegt? Og for kven? Det er klårt at 1938-målbrigdet var ei vinning for deim som stridde for eit sammorsk framtidsmål. Var det då eit «strategisk mistak» at storparten av målfolket vilde hegna um høgnorsken og gjekk imot målbrigdet? Her må han Oddmund gjera nærare greida for kva han meiner.

Etter det han Oddmund segjer, var ikkje hovudvansken med sammorskpolitikken at nynorsken miste den indre samanhengen og det greide tilhøvet til målføri, for «dei [språklege systembrota] er framleis mykje større i bokmålet». Det er fulla eit drjukt påstand at mynsterbroti er mykje større i norsk-dansken enn i statsnorsken; dei er i so fall ikkje so lett å få auga på. Og um so er: Meiner han Oddmund at det er heilt greidt at nynorsken hev ein rotut målbygnad so lenge norsk-dansken er eit hakk verre?

Noko anna som lyt takast med her er at norsk-dansken hev ei sterke hevd som bægjer for uppløysing og utglidning, so nordmenner flest hev ingi vanskar med å skriva målet, trass i dei mynsterbroti han Oddmund vil draga fram. Då er det annarleides med nynorsken: den hevdi som hadde arbeidt seg opp vart i stor mun vanda i 1938, og i dag er det berre eit fåtal av nynorskeleverne som lærer seg å meis tra målet vel. Slik er stoda, og ho kann ikkje berre tydast ut med at norsk-dan-

Til fjorde sida...

Ordtøkjet

Den som er med i all slags Leik, fær smaka på allslags Steik.

Etter Ivar Aasen

I dette bladet

Med tru på målsaki	s. 1
Anbeheitelse-saki	s. 3
Jesus - religiøst geni og barn av si tid	s. 5
Marx og Freud	s. 7
Kva las du no?	s. 8
Gjerdåker med odar av Horats	s. 9
Thor Heyerdahl på villspør	s. 10
Ukjend og unemnd Halvorsen	s. 13

Elles småstykkje og ymse faste innslag.

Ivar Aasen-almanakken 2002

Like fyre jol låg 2002-utgåva av *Ivar Aasen-almanakken* fyre. Det er det nynorske riksbladet Dag og Tid som er utgjevar. Dette gilde tiltaket vart påbyrja i Aasen-året 1996, og hev sidan vore årvisst. Det er Dagfinn Worren som steller med alnakka no som i åri fyre. Han hev ei god hand um arbeidet, og det er klårt at han evler å finna gode og råkannde ordtøkje for kvar dag gjennom året. Alnakka er fint innbundi med blått umpslag og gullskrift, og ho er i hendigt lummeformat. Eit bilæte av sjølvaste målhovdingen Ivar Aasen prydar tittelbladet.

Attarst i boki er det sett opp ei rad «Nyttige adresser», og me merkjer oss at Ivar Aasen-sambandet, laget som held i hevd målet å mannen som alnakka hev namnet sitt etter, hev kome med for fyrste gong dette året. Truleg kann laget verta betre kjent utanfor vår vesle krins, no når tilskrifti vert spreidd gjennom alnakka til nye målgrupper.

Endeleg må det segjast at sume vel hadde sett pris på um utgjevarane hadde nyttia den sernorske nemningi «alnakka» til byte for den noko samnorsk-merkte formi «almanakk».

Datateknologien dreg med seg språkleg forflating

I dag vert det gjort mykje forsking kring multimedia. Dei styrande aktørane er store internasjonale konsern med Microsoft som det største. Desse store aktørane ynskjer ikkje utan vidare å leggja til rette for at det skal koma dataløy singar på nasjonalmål i landi som dei eksporterar teknologi til. Innanfor EU-systemet vert det satsa mykje på å byggja upp dataverktøy for kvart einskilt nasjonalmål. I praksis er det dei store måli som greider å halda tritt. For at læremiddel av multimediatypen skal verta tilgjengelege på nynorsk, må alle språkbruksfunksjonar liggja fyre. Skal det henda, må me i målørsla setja oss inn i og fylgja med på det som skjer på eit felt som vert kalla språkteknologi.

Dei norske styresmaktene hev ei serleg utbjoding når det gjeld å tryggja statusen til både nynorsk og bokmål. Det må byggjast opp norske språkverktøyfunksjonar på ei rad umråde. Det er vanleg å nemna i allfall desse funksjonane når ein talar um språkteknologi: - skrivestøtteprogram. Her nemner eg berre stikkord som stavekontrollar, korrektursystem, orddelingsprogram, elektroniske ordbøker, grammatikkontroll, stilkontroll, synonomi og terminologi. - maskinomsetjing: Ei datamaskin kann anten setja um beinveges frå eitt mål til eit anna, eller ho kann setja um so pass bra at det let seg gjera å taka resten av umsetjingi sjølv. - innhaltsanalyse (t.d. indeksering, automatisk samandrag) - taleteknologi (automatisk tale-til-teks og tekst-til-tale). Med denne nye teknologien kann ein anten tala inn tekst på dataskjermen eller ein kann få lese upp tekster ved hjelp av ei datamaskin. Slik teknologi ligg fyre for engelsk.

Det største vandemålet for å få skik-

kelege språkverktøyfunksjonar på norsk, er at den teknologien som er utarbeidd, er på engelsk. Det same gjeld ei rad andre mål. Two av dei måli som er mest ulike engelsk er ungarsk og finsk. I desse landi hev dei satsa mykje på å byggja opp språkverktøyfunksjonar med bakgrunn i dei heimlege serdragi i måli.

I Noreg er me framleis mykje bundne til språkverktøyfunksjonar som er forma ut for engelsk mål og tenkjemåte. Det fører m.a. til at folk skifter upp ord som skal vera samansette på norsk. Det kjem av at datamaskinone gjev feil for desse ordi av di dei ikkje finst i ordlista, som er oppbygd etter engelsk mynster. Datamaskinone godtek soleis ei løysing som er rang med utgangspunkt i alt sunt norsk vit og norsk skrivetradisjon. Uppkløyvingi av ord et um seg til butikk-skilt og kjem inn på uppslag i butikkar og i avisor. Dette skulde syna klårt at me må leggja grunnen for ei satsing på eigne løysingar i Noreg til liks med det dei gjer i Ungarn og Finland.

LBM

Jostein Krokvik 75 år

Forfattaren Jostein Krokvik, upptaksmannen til Vestmannen, fylte 75 år 4. januar. Krokvik er kjend for ei rad skjønnlitterære bøker, og han hev vunne prisar for sume av deim. Han hev dessutan gjeve ut viktige og grunnsøkjande utgreidinger um norsk målreising og årsakene til vanlagnaden åt Aasen-målet. I år er Krokvik ferdug med ein biografi um Henrik Krohn, målmannen som skipa Vestmannalaget i 1868. Mange knyter sterke voner til denne bok.

Jostein Krokvik hev allveg vore ein glup måldyrkar. I 1994 fekk han honnørprisen frå Halldor O. Opedals fond for målreising og måldyrking.

Krokvik dreiv Vestmannen gjennom 15 år og bygde opp bladet frå grunner av. Han lukkast trass i mange motbakkar. Krokvik er òg ein idug organisasjonsmann. Han var mannen attum Høgnorskringen, ein ring som hev vunne sterkt tilslutnad millom medvitne målfolk. Det er mange som vil helsa Krokvik til lukka med dagen, og me son stend attum bladet i dag, vil bera fran vår helsing.

DAG OG TID

Lyser opp i målmørkret!

Ring oss i dag og ting avis til spesialpris;
199 kroner for eit halvt år!

Telefon: 22 33 00 97

Dag og Tid

Pilestredet 8, 0180 OSLO

Tlf. 22 33 00 97 – Faks 22 41 42 10 – E-post:bladstova@dagogtid.no

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar: 200 kr året
Studentpris: 150 kr

Kann tingast på poststader og frå
Vestmannen ved bladstyraren.

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 6504.10.12484

Utgjevar:
Vestmannalaget
5000 Bergen
Tlf. 55 58 93 03

Tilskrift: Vestmannen, Lars Bjarne Marøy,
Glåmlidvegen 17, 2213 Kongsvinger
Internet: <http://vestmannen.sambandet.no>

Bladstyrar:
Lars Bjarne Marøy
Glåmlidvegen 17
2213 Kongsvinger
Tlf. 62 8143 95

Rekneskapsførar:
Helge Liland
Nattlandsvegen 80 B
5094 Bergen

Prenta hjå:
Nytrykk as
6143 Fiskåbygd
Tlf. 70 02 13 07
www.nytrykk.no

VESTMANNALAGET

Formann Jon Askeland, tlf 55 58 93 03
Epost: jon.askeland@sfu.uib.no

Skrivar: Harald Linga, Kringlebotn
267, 5223 NESTTUN

24. januar: Kjartan Fløgstad talar um «løyndemålet».

14. februar: Vidar Lehmann talar um veteranabåtar.

14. mars: Årsmøte.

18. april: Ludvig Jerdal fortel um upplevelingar frå krigsår og tukthus i Tyskland.

Anbeheitelse-saki

Den saki som mange av oss hev vant oss til å kalla anbeheitelse-saki, hev gjenge yver frå å vera ei sak som vart framlagd for og ordskifti i ålmenta til å verta ei sak for serskilt forvitne. Nynorskdeildi i Norsk språkråd hev vedteke prinsipp for normeringi av anbeheitelse-ordi. Skrivarstova til Språkrådet skal etter det me skynar ha fenge frie tyglar til å prøva seg med tolkingar av kva som skal vera lovleg nynorsk av i dag. Det fær fylgjor for deim som skal gjeva ut ordbøker og ordlistor att, og i den samanhengen hev Dag og Tid merkt seg ei rad nyord i den seinaste utgåva av *Nynorskordboka*. Her hev det so visst vorte tolka.

Men kva er so grunnlaget for dei prinsippi som vert tolka? Når ein set upp prinsipp for normering er det tydelegvis ikkje måte på kor velmeinte desse prinsippi kann vera. Det hev vorte vist til at ei samla nynorskdeild i Språkrådet no stend saman um prinsippi. Men ein ting er prinsipp. Røynsla frå politikk og organisasjonsliv borgar for at alle prinsipp-fråsegner, prinsipp-program eller liknande som vert vedtekne i lag og institusjonar, ber merke av å vera runde og uforpliktande, slik at so mange som råd kann segja seg samde.

Det er når prinsippi skal meislast ut i praktisk målpolitikk at vandemåli og ordskifti kann koma upp. Difor gjeld det so lite som råd å få fram slike ordskifte. Ein skal helst få ordi rett inn

i ordbøkene, og då er det for seint for folk å protestera. Målpolitikarane i og ikring Språkrådet ynskjer tydelegvis å få folk med seg gjennom å tvinga fram brigde, utan at nokon fær høve til å tala imot deim. Dei vil lura folk til å godtaka brigde. Difor kann dei ikkje koma med for mange brigde um gongen, men i staden tek dei inn ein hop bokmålsord når det høver seg for deim. Ordi vert tekne inn etter fyretenkte skipnader. Då vil folk ha lettare for å godtaka deim. Dessutan vert det vanskelegare å mæla imot ord som er tekne inn etter ein gjenomförd regel. Målpolitikarane hev òg sume tider havt stor tru på at lærarstanden vil vera plikt-trugne i å fylgja upp vedtaki deira.

Det hev likevel synt seg at folk er lite medvitne um kva som er rett nynorsk etter ordboki. Folk bryr seg ikkje alltid so mykje um kva som er lov, og dei slær ikkje upp i ordlista i utrengsmål. Når fyrt ein lærar eller ein elev hev gjort seg opp ei meinings um kva som er lovleg nynorsk, er det sers vanskeleg å gjera noko til å brigda denne oppfatningi. Det same gjeld truleg statstenestemenn og andre som brukar nynorsken i det offentlege. Folk som skriv privat kann skriva som dei vil, og det er endå mindre grunn til å tru at dei bryr seg serleg mykje um kva som gjeld av prinsipp og retningslinor.

Det folk derimot fær med seg er at det kjem brigde som fører med seg at ein kann skriva mykje som ikkje hev

vore lov tidlegare: Ein treng ikkje å vera so puristisk lenger. Det er kanskje det einaste som verkeleg når fram til vanlege målbruksarar.

Kva sit ein so att med? Det er truleg farleidi som er mest synleg: nynorsken kann bokmåliseraast. Difor gjeng snøgt tolkingar av kva som er «lovleg» og «god» nynorsk hjå «språkplanleggjaranane» ut på at ein kann skriva likare bokmålet millom folk som ikkje fylgjer serleg med i målpolitikken. Det fører til at språkrådspolitikarane fær vatn på mylna att: «No skriv folk so likt bokmålet at me må taka inn endå fleire ord frå bokmålet». Det eg innleide med å kalla anbeheitelse-saki vert til det me kann kalla anbeheitelsespiralen. Ein spiral som berre viklar seg vidare og vidare.

Skal me få bukt med denne spiralen, trengst det ei nyorientering med nye målpolitikarar og nye tilnærmingar til nynorsken og nynorsk skriftkultur.

Lars Bjarne Marøy

Stogga anbeheitelse-strævet

Hugsa
bladpengane!

Det er den livsavgjerande
inntektskjelda vår.

Fra framsida:

sken er fleirtalsmålet. Jamvel i kjernestroki er det grunnlag for bokmålsframsig av di nynorsken er so lite fylgjерett.

Han Oddmund meiner at hovudvansken med 1938-målbrigdet var at «målflokken vart kløyvd og flisa seg opp». Det er greidt at han Oddmund ikkje likar strid, men han må kunna sjå at målbrigdet fekk andre og langt meir ålvorlege fylgjor enn den indre striden i målrørsla. Målbrigdet braut med den indre samanhengen i nynorsken, det braut med alle grunnsynerne han Ivar Aasen hadde bygt opp målet etter, det braut med hevdi, det braut med det innarbeidde målbruket i fleirtalet av skulekrinsarne, det braut med ein stor lut av bokheimen vår, det braut med folkeviljen med di dei fleste heradi som valde nynorsk, vilde hava i-mål, og det braut med bruksgrunnsyni, det er at ein ikkje skal føra inn nye former i rettskrivingi fyrr dei er komne i bruk. Korleides kann han Oddmund slå seg til ro med dette målbrigdet når det braut med so mykje? Det var ikkje målflokken som vart uppflisa, det var målet.

Ei uppreising for nynorsken lik den norsk-dansken fekk i 1981, kann han Oddmund truleg ikkje opna for: «Den sirkrale oppskrifta på at dette skal skje ein gong til [d.e. at målflokken vert kløyvd], er å gå inn for eit omfattande rettskrivingsbrigde som snur opp ned på den nynorsken som brorparten av nynorskfolket har levd i og med i over 60 år». For det fyrste: Kven er det som hev kravt eit vidfemnande rettskrivingsbrigde som forbyd den nynorsken mange i dag nyttar? Sjølv vil eg berre hava fridom for høgnorsken i skule og styringsverk. Det er som kjent skilnad på fridom og tvang. Og for det andre: Kvifor skulde ei slik vøling, eit frislepp av høgnorskformer, føra til meir strid og kløyving i målflokken? Ein skulde holder tru at det kunde føra til meir forlik og samvinna, av di me hadde fenge like televilkår då. - Kvifor denne mothugen til høgnorsk, Oddmund?

Etter å ha lagt fram syni si på samnorskstrævet og måljankingi [-normeringi], endar han Oddmund: «Målreisinga lyt ta utgangspunkt i den nynorsken folk i dag kjenner med mindre ho skal vera redusert til eit føretak for

spesielt interesserte.» Til det vil eg segja at målrørsla i stor mun er eit føretak for deim som er serskilt forvitne etter målet. Me lyt setja fram eit mynsterbilæte for folk å strekkja seg etter. Jamvel um målet må vera at alle skal skriva nynorsk til slutt, segjer det seg sjølv at me ikkje kann femna um alle tenkjelege synsmåtar og tilnærmingar i målarbeidet. Eit idealistisk prosjekt som hev det til mål, kann lett vanheppast. Kvifor skal skynet å folk i kjernestroki som i røyndi ikkje er forvitne etter målet få leggja vilkåri for dei ordskifti me skal føra for å få folket med oss? Um me som er serskilt forvitne etter målet ikkje kann få deim med oss, kven skal greida det då?

«Det er no ein gong slik at det er på bygdene folk i dag skriv nynorsk», segjer han Oddmund og målber ei storkna syn på stoda for nynorsken. Me må hava upplegg som gjeng ut på at målet skal finnast ut yver der det finst i dag, um det ikkje skal verta eit reint vestlandsmål. Då er det klårt at me ikkje kjem utanum byarne. Det er no ein gong so at byarne og bykulturen fær mykje å segja for samfunds- og målvoksteren. Ein samskipnad som strider for umland og bygder, og som legg vekt på motsetningstilhøve mellom by og land, kann ikkje venta å vinna mykje skynsemd frå byfolk.

Det er drjug kost å lesa at han Oddmund meiner åtfinningi mi «ikkje er tufta på nokon analyse av målstoda i dag eller av målsoga». Når eg legg so mykje vekt på å få byarne meir med i målarbeidet, kjem det sjølv sagt av at stoda i dag krev det, attåt at dei lange linorne i soga dreg i same leid. Eg kann ikkje sjå at skilnaden på meg og han Oddmund gjeng på um me hev løyst upp målstoda elder målsoga, men holder kva me hev kome fram til og ynskjer å leggja vekt på. Me hev ulike tilnærmingar til målstoda me ser ikring oss og ulike løysingar på attervenda: Korleides skal me vinna fram? Det kann vera at me tolkar målsoga noko ulikt òg. Han Oddmund synest sjå arbeidet for nynorsken underordna andre samfundsspursmål, og det kann eg ikkje vera med på. Målsaki er ei upphøgd sak, og ho kann ikkje tøygjast etter slikt som synest gjelda berre her og no.

Han Oddmund segjer at eg «aldri [gjer] nokon freistnad på å tolka 'Om

Dannelsen og Norskheten' ut ifrå den historiske samanhengen han vart skrivne i». Det eg freista var å henta ut grunnhatten i det han Ivar Aasen skreiv, og syna fram slikt som kann hava noko å segja til oss som liver i dag. Det kann verka som han Oddmund meiner at stykket hans Ivar ikkje er gildt for tilhøvi i dag. Dét kann ikkje ha vore grunnen til at han fyrst drog det inn i den nemnde programatikkelen sin. Då vart han Ivar teken til inntekt for den distriktspolitiske tilnærmingi hans Oddmund, må vita. Noko av ærendet mitt i *Mål og Makt* 3/2000 var å syna at han Oddmund mistolkar honom Ivar. Eg meiner at han Ivar berre hev vorte meir dagnær i det han skriv um tilhøvet millom by og land sidan 1857. Like eins som han var open for samtidi si, må me vera opne for samtidi vår.

Mot enden av svaret sitt dreg han Oddmund seg attende: «Når Myrvoll på denne måten definerer målreisinga ut av historia og politikken og gjer ho til eit eksistensielt trusspørsmål med Aasen som guru, vert det vanskeleg å diskutera.» Eg kann ikkje sjå at eg hev skilt ut målreisingi korkje or soga elder politikken. Kva byggjer han Oddmund på her? Eg dryfter ei Aasenskrift og 1938-målbrigdet og fylgjorne det fekk, og eg tek stoda til eit politisk stridsspursmål i samtid: Skal me taká umsyn til byarne elder skal me berre fremja bygderne? Eg ynskjer å arbeida for målsaki og fremja henne på ulike stader og i ulike stodor på eit upphøgt grunnslag, men han Oddmund synest berre vera forviten etter Bygdar-Noreg og det som gjeng fyre seg der. Eg vil gjerne ordskiftast med honom Oddmund um målsak i høve til soga, samfund og politikk, men då må han peika på kvar det er eg hev lausrive målet frå denne samanhengen.

Men - målreisingi er eit spørsmål um tru; det skal ingen evast um. - Hev du ikkje tru på målsaki, Oddmund? Um han Oddmund ræddast den sjølvrådige trui på det norske målet, skulde han ikkje ha drege seg undan ordskifte ikring desse spørsmåli so snøgt som han gjer. Han kunde verta yertydd.

**Spreid høgnorsk
lesnad**

Jesus - religiøst geni og barn av si tid

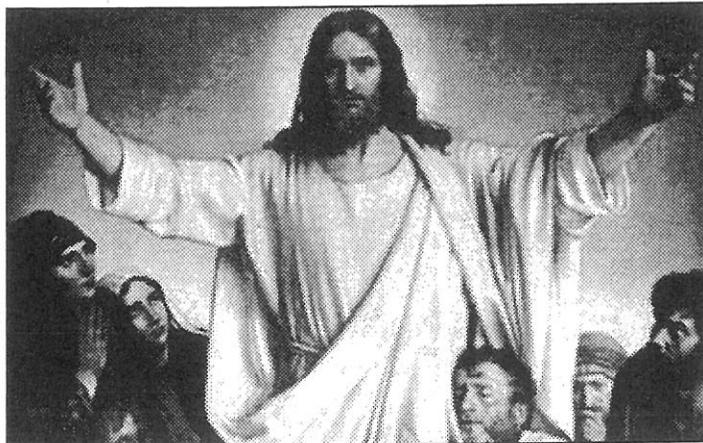
Av K. E. Steffens

*Paula Fredriksen:
Jesus of Nazareth, King of
the Jews:
A Jewish Life and the Emer-
gence of Christianity
Macmillan, London 2001*

Kvifor vart Jesus avretta? For teologar er svaret, trass i ein del usemje, klårt: han leid og døyde på krossen i samsvar med Guds plan og vilje for å frelsa manneætta, som elles på grunn av synd ville ha gått fortapinga til møtes. (Prinsipielt kunne nok den allmektige Gud ha frelst menneskja på andre måtar òg, slik at det i siste instans er den uranskelege viljen hans som er avgjerande.) Ein historikar må derimot byggja på det me veit, og det vil i dette tilfellet segja skriftlege kjelder og arkeologiske funn, som sjølv sagt må tolkast i ljos av det me elles veit om menneskelig psykologi og åtferd.

Kritisk saumfaring av kristendomen finn me i oldtida hjå nyplatonikarane Kelsos og Porphyrios, men naturleg nok syrgde den sigrande kyrkja for at mykje av denne forvitnelege - og ofte vitige! - kritikken vart undertrykt og tilinkjegjort. (Det same gjeld tevlande tolkingar av det gnostiske slaget, men der er me no godt hjelpane etter at eit heilt bibliotek med slike skrifter vart funne i Egypt i 1945.)

Ein reknar gjerne Reimarus (1694-1768) som den fyrste i nyare tid som på kritisk-historisk vis granska og vurderte Jesus og opphavet til kristendomen. Vidare tilskuv kom i opplysningsstida, men «det moderne gjenombrotet» for slik gransking vart lagt av tyske akademikarar på 1800-talet, og fekk ein slags uppsummerande «konklusjon» i og med Albert Schweitzers bok *Geschichte der Jesu-Leben-Forschung* (1906, 1913). Schweitzers bok portretterte Jesus som ein glødande endetidsprofet som tok grunnleggjande i miss: Guds rike, som på mirakuløst vis skulle bryta fram, kom ikkje, og ikkje noko tyder på at det vil koma slik Jesus i samsvar med samtidig jødisk eskatologi meinte at ein allmektig Gud både ville og kunne gripa inn i soga og handla andsynes verda. Men endå Jesu syn på tilhøvet millom Gud, verda og soga var rangt, hevda Schweitzer at den etiske bodskapen å Jesus ikkje var

knytt til historiske omstende, men var eit tidlaust ideal som ein sunn sivilisasjon måtte byggja på.

Schweitzers bok verka lamande på den historisk granskninga av Jesus. Ein løyste problemet «eksistensialistisk»: den historiske Jesus var korkje tilgjengelig eller forvitneleg: han kunne berre gripast og sannkjennast ved *eit personleg val*, ved ei trusakt som gjorde soga tolleg uninteressant. (Bultmann er som kjent den fremste talsmannen for dette synet.)

Men den historiske granskartongen når det galdt Jesus var ikkje daud, og reaksjonar mot den ahistoriske Kristus (som Paulus faktisk er det tidlegaste og fremste dømet på) hev i dei siste tiåra gjeve oss ein flaum av bøker med meir eller mindre nye og radikale synsmåtar og tolkingar. Bygd på ny kunnskap om seinjødisk samfunn og kultur, på skrift-funn (Daudehavs-rullane) og arkeologi, prøver ein å trengja gjennom laga av urkyrkjeleg lærebygnad slik at den opphavlege og autentiske Jesus kan stå fram frigjord frå det teologiske ervegodset han hev vore løynt under.

Spør ein etter resultata av dette strevet, må svaret vera: meir eggjande forvitneleg enn klårt konkluderande. Ikkje lite semje finn ein når det gjeld Jesu tilhøve til den kulturen han vart fødd inn i. Det tykkjест vanskeleg å «frigjera» honom frå dei grunnleggjande draga i seinjødisk teori og praksis: han braut ikkje, segjer sers kunnige granskurar, med det som hadde vore skriftfest og praktisert tidlegare. Han var heilt og fullt jøde; det originale ved honom var den uvanlege åndelege givnaden og intelligensen hans, som gjorde forkynninga hans sermerkt kraftfull og overtydande.

Dersom Jesus var eit religiøst geni som forkynte og handla innanfor ei råme av gjevne fyresetnader (men her er det sers viktig å markera at seinjødedomen i mangt var eit sprikjande mangfelde), då er det Paulus og forfattaren av Johannes-evangeliet som «skapte» kristendomen som eigen religion.

Men der er òg dei som med stor lærdom hevdar at Jesus meir eller mindre radikalt sprengde den seinjødiske råma. Mest kjend og kontroversiell av dei er Dominic Crossan. Hans Jesus var ingen endetidsprofet, men ein sosialrevolusjonær talsmann for dei fatige og undertrykte bøndene i Galilea i klår opposisjon mot ei prestelege overklassen knytt til tempelet i Jerusalem.

Paula Fredriksen, som er professor ved Boston University, tykkjer at Crossans synsmåtar i mangt er sympatiske, men historisk sett urimelege og usætande. Ho fylgjer Schweitzer, Sanders, Veremes og andre som finn det meiningslaust usannsynleg at Jesu lærerseinar kan ha misforstått honom radikalt og dikta opp overtydinga om at det var Guds tanke og vilje på heilt avgjerande vis å gripa inn i soga og skipa eit «rike» der alt det vonde og negative var utradert og manneætta levde i samsvar med Guds lov og vilje. Han forkynte ikkje seg sjølv som Frelsar og truleg heller ikkje som Messias (der var elles inga ålmenn semje om *kven* det skulle vera), og Fredriksen tykkjer som Sanders at det er sers usannsynleg at han planlagde og «metodisk» provoserte sin eigen døde. Det var den uvanlege krafta i forkynninga og den personlege utstrålinga hans, saman med dei «paranormale» opplevingane etter han var daud, som var grobotnen for kristologien til Paulus og forfattaren av Johannes-evangeliet og dermed for kristendomen som ein sermerkt religion. Det meste av dette er utilgjengeleg for historisk gransking, men slik er nok stoda når det gjeld opphavet til dei andre verdsreligionane òg.

Det som derimot er eit emne for historisk gransking er omstenda som gjorde at Jesus vart avretta som ein opprørar, ein messias av det politiske slaget:

Til neste sida...

Frå fyrre sida:

«konge over jødane» som det stod skrive på krossen. Paradokset for Fredriksen og det sentrale spørsmålet hennar er: kvifor vart berre Jesus arrestert og avretta dersom prefekten Pontius Pilatus heldt skuldingane frå presteskapet i Jerusalem for sanne? Kvifor, med andre ord, vart ikkje læresveinane hans òg arresterte, og heile rørsla hans forfylgt, knust og rutt ut?

Fredriksens forklåring er einfel og greid: presteskapet og Pilatus visste at Jesu ideologi i seg sjølv ikkje på noko vis var eit trugsmål mot jødisk skikk og bruk og romersk styre og stell. Her byggjer ho i motsetnad til dei fleste andre historikarar på Johannes-evangeliet: Jesus hadde jamt vitja Jerusalem, og forkynninga hans var difor kjend og prinsipielt rekna for uskadeleg av makthavarane der. Romarriket var grunnleggjande tolerant når det galdt religion, so lenge slik verkesemde ikkje hadde politisk-administrative fylgjer, og nogen grann analyse syner at der snaudt var noko i Jesu forkynning som kunne krenkja jødisk tru og praksis.

I motsetnad til dei fleste andre historikarar reknar ho ikkje den sokalla «reinsinga» av templet for å vera den utløysande årsaka til arrestasjonen, rettssaka og avrettinga. Dersom ei slik symbolsk handling faktisk skjedde (Fredriksen stiller seg tvilande), kan ho snaudt ha vekt nokon nemnande åtgåum i det enorme tempelområdet med tusentals personar til stades i samband med påskefeiringa. Langt meir sannsynleg er det at Jesu forkynning av Guds rike akkurat denne påska skapte voner og oppøsing hjå mugen i eit slikt omfang at presteskapet ottast at dei heilt kunne missa kontrollen med føre for at Pilatus (kjend for brutaliteten sin) kunne gripa militært inn. Det var hans ansvar å syrgja for ro og orden i Judea, og ei oppøst folkemengd med tankar og voner knytte til at Gud no på dramatisk vis ville gripa inn i samsvar med lovna den sin til Israel, kunne lett få ålvorlege politiske fylgjer. Fredriksen ymtar frampå om at Jesus kan ha mist kontrollen og for seint ha forstått føren, og kanskje hadde han òg trutt at tida nett no var fullkoma og at endetida ville byrja denne påska.

Kor som er: presteskapet ottast oppreist og blodbad og rekna med at berre dei vart kvitt Jesus, ville den vonsvikne mugen roa seg ned. Og nett slik gjekk det: Pilatus vart overtydd og

Jesus vart arrestert og avretta. Læresveinane rømde, og ingen sanksjonar vart sette i verk mot dei av di makthavarane visste at ideologien til Jesus i seg sjølv var politisk harmlaus.

Kor overtydande og sætande er Fredriksens rekonstruerande tolking? Var Jesus eit «barn av si tid», og tok han som fleirtalet av samtidige jødar radikalt feil når det galdt Guds plan og vilje og lovnader andsynes det utvalde folket sitt? Eller var han som andre granskarar med stor lærdom hevdar ingen endetidsprofet, men ein sosialrevolusjonær forkynnare (Crossan), eller primært ein inspirert mystikar (Borg), eller litt av kvart (Meier, Witherington)?

Ein må her so langt råd er skilje millom historisk gransking og religiøs tru, samstundes som ein sannar at eit klårt og skarpt skilje ikkje er mogeleg. Full visse er sjølvsgaet ikkje mogeleg når det gjeld innfløkte tilhøve i ei tolle fjern fortid der kjeldene er få og språkande, men den postmoderne relativismen når det gjeld historisk og annan kunnskap fell sjølv som offer for sin eigen logikk. Sunn sans segjer at ein på viktige omkverve *kan* setja fram ein god del vel underbygde påstand om Jesus og at nokre scenarium eller rekonstruksjonar er meir sannsynlege og overtydande enn andre.

Mitt syn er at i tilbodet av «Jesusportrett» som for tida vert marknadsførde er Fredriksens eitt av dei beste og mest overtydande. Det fangar opp og tydeleggjer at Jesus forkynte og handla i samsvar med grunnleggjande idear og skikk og bruk i si jødiske samtid. Det var den uvanleg talentfulle, ja geniale markeringa av idear som folk flest kjenner til som var det originale ved verkesemda hans. «Folk flest» var gjenomsyra av overtydinga om at Israel var Guds utvalde folk og heldt som ukrenkleger sanning det som var nedfelt i dei heilage skriftene der Gud er ein som handlar og grip styrande inn i soga. Ein historisk meiningsfull Jesus må ha trutt at tida no var fullkoma og at Gudsriket i radikal tyding snart ville vera ein berrsynt røyndom.

Jesus kunne ikkje som «sant menneske» gjenomskoda at den jødiske frelsessoga (*Heilsgeschichte*) er mytisk og uhistorisk. Men var han ikkje òg i ei eller onnor tyding guddomleg, slik kristen teologi hev dogmatisk påstått?

Denne meldaren reknar ikkje «Jesus» som ein fast samansveis og i

alt «logisk» samanbunden personlegdom. Det vil segja at inspirasjonen hans hadde ulike kjelder, speglar av kvalitativt ulike omkverve av det røynde. Slik sett kunne Jesus alt etter tid, høve og omstende vera meir eller mindre «open», inspirert, eller om ein vil «genial».

Men her legg me i grunnen soga til sides og møter spørsmål som gjeld teologi, metafysikk og historiefilosofi. Fredriksen kjem inn på dette i eit «Etterord», men hev lite anna å segja om emnet enn at dersom soga er därleg vert teologien det òg. Ho kjem ikkje inn på at skapande fantasi hev ein rettkommen plass i teologien liksom på andre menneskelege omkverve, og ein kan òg hevda at det som gjer Jesus «verdshistorisk» er at han var ein tidlaus mytisk arketype.

Aldous Huxley kan ha mykje rett i at det hev vore ein veikskap ved kristendomen at han hev vore altfor tett samanbunden med påståtte, men omstridde historiske og materielle «fakta». Utbjodinga for teologar i dag skulle då vera å frigjera Jesus frå dei i og for seg interessante historiske omstenda og peika på det transhistoriske ved mannen og verket.

Kor som er: streng historisk gransking av Jesus og opphavet til kristendomen hev sin rettkomne plass liksom onnor religionshistorisk verkesem, og Paula Fredriksens bok er eit døme på framifrå arbeid på dette fagområdet.

Høgnorskringen

Høgnorskringen er ein landsdekkjan-de ring som vil reisa nynorsk i sitt «beste lag» (Aasen). I høgnorsknamnet ligg programmet. Open for alle som er samde i grunntanken. Ringen er med i Ivar Aasen-sambandet.

Årspengar: 75 kr

Skriv til:

Høgnorskringen
hjå Anders Olsen
Askevegen 6
0275 Oslo
Tlf. 95 84 71 17
e-post: andersolsen@c2i.net
Postgiro 0530.49.45119

Marx og Freud og dei opprusta «lyklane» deira

Av K. E. Steffens

Når hug og samfunn skal vitskapleg granskast, kallast det psykologi og sosiologi. Dei er ikkje gamle vitskapar, endå om dei hev røter attende til antikken. Det var framsteg i fysikk, kjemi og biologi som naturleg nok løyste ut tilsvarende granskartong når det galdt mannehug og sosial åferd. Ein gjekk ut ifrå at både hug og samfunn hadde sin «mekanikk», d.v.s. var styrde av lover, slik at åtgåing, eksperiment og intellektuelt arbeid med matematikken til hjelp kunne gjeva sann og effektiv kunnskap til bate for menneskja.

Ei viktig drivkraft til gransking av sjælelivet var psykisk vanhelse: ein måtte forstå dei normale krefte og lovene for sinnet før ein kunne bøta på det som var sjukt. Ein liknande trøng låg attom framvoksteren av sosiologien: der var mykje skakt og rangt i tilhøvet millom klasser og sosiale grupper, og kunne ein ikkje då finna løysingar på mange slike problem gjennom turr og nykter vitskapleg granskning? Idealet var eit sunt og friskt samfunn bygt på rasjonalitet, der sunne og friske menneske levde glade og lukkelege liv.

Karl Marx og Sigmund Freud såg problema og prøvde både i teori og handling å bøta på det dei tykte var rangt i samfunn og psyke. Dei tenkte ut teoretiske byggverk og arbeidde aktivt og organisatorisk for å sosialisera dei. Både streva etter øre og makt i og gjennom dei rørslene dei var opphavet til, og både var sers overtydde om at dei hadde ein eller fleire «lyklar» som opna for innsiktfull og effektiv handling andsynes sosiale og psykologiske veiler og problem. Både var av jødisk ætt, men det er forskruva tøv å leita etter noko sermerkt «jødisk» i tenkinga deira: fyresetnaden deira var tyskspråkleg europeisk millomklassekultur. (Nokon einskapleg jødisk rase eller kultur hev aldri eksistert.)

I eit postmodernistisk ljos er desse lyklane meir eller mindre opprusta, eller ein kan med eit anna bilete segja at dei høvde därleg i låsane, og i staden for opning og innsikt valda dei teoretisk ugreide og, når det galdt marxismen, ein følsleg sum av menneskeleg lidning og vanheppe. Ein viktig grunn er sjølv sagt at både Marx og Freud vart so trylte eller bergetkne av teoriane sine at dei miste gangsnet og vart fanatisk overtydde om at både sanning og framtid var på deira side. Ei tid såg det ut til at dei skulle få rett: Freuds psykoanalyse gjekk sigrande

fram, og ikkje minst i Sambandsstatane, og marxismen, som vart heilt marginal i den nye verda, vann fram som politisk teori og praksis i Russland og Kina, dei største og mest folkerike land i verda.

I dag er stoda den at desse døma på ideologisk imperialisme eller «store forteljingar» hev brote saman, og ein undrast på korleis det som i dag verkar som daude og keidsame teoretiske byggverk ein gong hadde ei kveikjande og fravande makt. Forklaringa er opplagd: dei fungerete i stor grad religiøst, var vederlag for tapet av den oversanselege dimensjonen ved tilværet; «the Sea of Faith» som Matthew Arnold kalla det i det vidgjetne diktet «Dover Beach». Marx' og Freuds ideologiar likna «kyrkjer» med eit presteskap av politiske aktørar og terapeutar, heilage skrifter og ein rik kommenterer og oppbyggjeleg litteratur. Djupast sett støtta dei ein trøng til frigjering og frelse, for dei gav seg ut for å vera effektive middel mot det som var vondt og skeivt og undertrykkjande i hug og samfunn.

Eg er ingen postmodernist og trur helst at mennesket vil halda fram med å vera «ein forteljande skapnad»: me hev ein innebygd trøng til mein og samanheng, og soga syner oss at denne trøngen for det meste hev vorte støtta av metafysisk orienterte forteljingar som dei store verdsreligionane er framifra døme på. Då kristendomen miste den intellektuelle respektabiliteten sin - opplysningsstida og seinare utviklingslæra løyste opp mykje av grunnlaget - vart tomromet fylt med nye forteljingar som gav menneskelivet mål og meinign på det verdslege planet. I nyare tid er det som oftast ein elite av godt utdana menn av borgarleg ekstraksjon som hev lansert og sosialisert nye tankebygningar, og både marxismen og Freuds psykoanalyse er gode døme på det.

Eg vil slutta av denne artikkelen med nokre ord om kva som er rangt med tenkinga til Marx.

Fyrst og fremst kom han skeivt ut når det gjeld sjølvske drivkrefte i soga. Læra om den kulturelle «overbygnaden» er reduserande galskap: det hev aldri lukkast nokon historikar å forklåa t. d. kunst, religion og vitskap som produkt av eller «refleksar» av determinerande produktivkrefter og sosiale tilhøve. Marxismen er sjølv eit framifra døme: han er eit «kreativt utspel» bygd på Hegels dialektikk og engelsk sosialøkonomi, og han fekk histo-

risk kraft og verknad av di han hadde appell og fungerte som ein frelsesreligion. Ein kan segja at marxismen opphevar eller undergrev seg sjølv: dersom han er ein sann teori, er t.d. «sanninga» om klassekamp som historisk drivkraft ikkje anna enn ein refleks av ymse krefter og omstende slik dei ytra seg i heilen til ein universitetsutdana tyskar på 1800-talet. Dersom Marx hadde rett, var tenkinga hans eit klasseprodukt og ein overbygnad og ikkje, som han trudde og med mange dryge skjelsord hevda, ein objektiv og vitenskapeleg teori om soge og samfunn.

Marx greidde aldri å leggja fram nokon vitskapleg sætande teori om klasser, striden millom dei og korleis han ville enda. Serleg vilt og gale vart det av di han overtok den triadiske dialektikken åt Hegel, som var tolleg ufårlig so lenge han skildra korleis Verdsanden opererte. Men som intellektuell reidskap for politisk praksis kunne han grovt og vilkårleg nytta ut som eit instrument for vald og undertrykkjing, og nett slik gjekk det i Sovjetunionen.

Det mest ufjelge og stuvne ved marxismen når han som kommunisme skal omsetjast til praksis ser ein i tilhøvet til religion og metafysikk. Han vil ikkje berre vera ein teori og praksis for samfunn og stat, men ei totalitær livsåskoding som konsekvent nektar for at mennesket er noko meir enn eit materielt aggregat styrt av lover som berre høyrer denne verda til. Grant ser me det i Tibet, der dei kinesiske overgrepene hev hatt som mål å riva grunnen bort under den sermerkte buddhistiske kulturen, som folket i det store og det heile hadde eit positivt og solidarisk tilhøve til.

Marxismen hev ikkje på noko omkverve vore til framgang for manneætta. I dag er han berre ein teoretisk ruin og eit framifra døme på fylgjene av sjølvdårande og rang tenking. Ein må likevel sjå og sanna at det som gjorde honom mogleg og kveikte voner om ei betre og lukkelegare verd var dei mange uløyste problema i land styrt av makthavarar utan åndeleg kraft og intelligens. Like eins må ein vedgå at der var ein god del ideell drivkraft i marxismen, elles hadde han ikkje vunne fram som sosial frelsesreligion. Men det same kan ein segja om andre rørsler som hev kveikt stor offervilje, men hev vorte perverterte til reidskapar for vald, undertrykkjing og terror.

Sagt:

Aasen-målet

Ivar Aasens mål byggjer på suveren sakkunnskap. Det er logisk og gjenomtenkt. Kvar einaste detalj er gjenomprøvd i alle konsekvensar. Der er ein vedunderleg fast samanheng - noko gotisk ved bygnaden. Og dertil: For di Aasen var ikkje berre vitskapsmann, men òg kunstnar, hadde han kjensla for klang og venleik. Han kunde vera noko styrd, men aldri taktaus. Den vyrdelege venteiken hev heile tidi vore eit av dei mest verdfulle aktiva for Ivar Aasens målform.

Gustav Indrebø i slutningi um Ivar Aasen i Norsk målsoga (1951), s. 457-458.

Vantande venskap

I andre brevet prøver Garborg å vise at fornorskingssstrevet - det «dansk-norske» komposisjonsmålstrevet, som han kallar det - ikkje kan føre fram. Det gjeld å setja inn eit nytt prinsipp, gjera ein innsats, våga ein strid. Og han mæler mot at målstrevet er bore av noko hat til Danmark og danskane; det er tvet imot slik at gjenomføringa av måltanken er vilkåret for full forståing millom danskar og nordmenn. «Intet Venskab er sundt og sandt, med mindre det er gundet paa helt og ærligt Opgjør». Mellom danskane og dei «dansk-norske» vil det aldri kunne bli trygg venskap for dei, for begge gjer krav på same skatten, brørne slåst um arven.

Rolv Thesen i Garborg-biografien sin, fyrste bandet, s. 207-208.

Kva las du no?

Av Anders Moe

Hjå oss hev det vore semja um at gamle bøker treng å vølast um av filologar; filologane vilde støypa um norsk og dansk i eit «samnorsk», og brigding av rettskrivingi i dei norske og dansk-norske klassikarane var ein lekk i det prosjektet. Men samnorskprosjektet er skipla og kjem aldri att, og nokon stor umstøyt i norsk talemål hev det ikkje vore. Når det so korkje er språklege eller ideologiske grunnar til å lesa klassikarane i umstøypt utgåva, er den beste utgåva rett og slett den som ligg tettast opp til teksti å forfattaren.

Ei slik utgåva er i mange tilfelle ikkje lett å finna, etter hundrad år med vyrdslaus brigding. Dei fleste av klassikarane er å få i mange utgåvor, utan at det er vanleg at boklagi gjer merksam på kva slags tekst du fær. I denne artikkelen vil eg taka til døme den første klassikaren på norsk mål, *Ferdaminni fraa Sumaren 1860*, som Aasmund Olavson Vinje skreiv. Boki er prenta mange gonger, og mange er dei som hev tykt dei var kvalifiserte til å fli på målbruken og teiknsetjingi.

Slik ser den siste vesle bolken ut i fyrsteutgåva frå 1861 (s. 255 i faksimileutgåva ved Reidar Djupedal frå 1973, Noregs Boklag; s. 317 i 1871-utgåva åt Samlaget):

«Ja dette landet, desse Fjølldalarne,» sagde ein Mann til meg, «Ja dette landet! det er eit Land for Englar.»
«Ja so,» svarade eg, «det maa daa vera for det, at Englarne ikki eta nokot.»
Hm! svarade han .. nei me hava vistnok ikke alt det Kornet som Danmark men...
«Men lagde eg svint til, men, me hava Karlar, som kunna eta Korn.»

Reidar Djupedal stend for det som vel må vera den beste utgåva av *Ferdaminni* nokonsinne; faksimileutgåva frå 1973. Ho er heilt etter originalen, men hev godt papir og store sidor. Djupedal er òg mannen bak utgåva på Eide forlag frå 1969; ho vart prenta uppatt i 1993, utan at boklaget då tok seg bryet med å taka med at boki ikkje var heilt ny.

I fyreordet skriv Djupedal: «Denne utgåva av *Ferdaminni* er prenta ordrett etter originalutgåva. Dette gjeld òg teiknsetjinga.» Det var for godt til å vera sant, og Djupedal skriv då straks etter at han nok hev vølt um på slikt som han meinte var mispretingar, retta

bruken av teikn og retta slik at same ordet fær same formi innanfor same avsnitt. (Men han gjer i det minste greida for desse brigdi i eit register baki boki.) Vinje sin bruk av hermeteikn vert nok for impressionistisk for Djupedal si filologsål, so han skriv (s. 187, Eide forlag 1969 og 1993.):

«Hm!» svarade han... «nei me hava vistnok ikki alt det Kornet som Danmark men...»

«Men-» lagde eg svint til, «men, me hava Karlar, som kunna eta Korn.»

Men her hev nok Djupedal mistydt teksti, for det er då vel ikkje Vinje sitt forfattar-eg som sit i dikarstova i ettertid og ikkje veit heilt kva han skal segja; det er mannen Vinje tala med som stend upprådd for ord, so prikkane lyt inn imillom hermeteikni, dei. Nei, ikkje berre er det ein uskikk i seg sjølv å brigda på bökene; stundom vert det no feil òg. Alt i *Skrifter i utval* på Samlaget frå 1882 vart det retta på teiknsetjingi, men her er det i det minste vorte rett (s. 282):

«Hm!» svarade han, «....nei me hava vistnok ikki alt det Kornet som Danmark, men....»

Utgåva åt Gyldendal i *Norges nasjonal-litteratur* (fjorde utgåva 1996) vantar heilt merknader til teksti, men i andreutgåva frå 1968 er det med at boki er prenta etter *Skrifter i Samling* frå 1942. (Denne utgåva var hjå Cappelen.) Alt i tittelen syner det seg at det ikkje er Vinje me skal få lesa; no heiter boki «Ferdaminne». Gyldendal si tekst er etter den sokalla «læreboknormalen», so det er mange grammatiske former og ordformer som kjem under kniven. Teksti i dømet vårt er sovore (or fjorde utgåva 1996, s. 231):

«Ja, dette landet, desse fjelldalane,» sa ein mann til meg, «Ja, dette landet! det er eit land for englar.»

«Ja so,» svara eg, «det må då vera for det at englane ikkje er noko.»

«Hm!» svara han... «nei me hev visstnok ikki alt det kornet som Danmark, men...»

«Men,» la eg svint til, «men, me hev karar som kan eta korn.»

Til siste sida...

Gjerdåker med odar av Horats

Av Jostein Krokvik

Odar av Horats

Føreord, utval og gjendiktning

ved Johannes Gjerdåker

Samlaget, Oslo 2001

Johannes Gjerdåker fekk mange lovord for umsetjingane sine av Robert Burns og persaren Omar Khayyam. Han fekk m.a. den høgthangande Bastianprisen. Han hev stor kunnskap i klassiske mål, og i 2001 kjem han med odar av Horats, 33 i talet, umdikta frå latin.

Horats Qintus Horatius Flaccus (65-8 f. Kr.) er visst den romarskalden som hev vorte mest påansa i Europa. Dei las han på dei gamle latinskulanane, og han hev kome i mange utgåvor og umsetjingar. Far hans var frigjeven træl, men sonen fekk god upplæring som slutta med eit upphald i Athen. Han las gresk og gresk diktning resten av livet. Under Brutus vart Horats sett til heroffiser (tribunus militum), og han var med i usigerslaget mot Antonius og Oktavian ved Filippi (42), der Horats rømde og Brutus tok livet sitt. Sidan styrde Antonius austprovinsane, han gifte seg med den vakre og segnkransa egyptiske dronningi Kleopatra, og bæle tok seg av dage då dei tapte mot Oktavian, som sidan vart keisar Augustus. I denne hendingsrike tidi fekk Horats ein gard tett ved Roma av Mæcenas, han som er upphav til ordet *mesen*, ein som ved gåvor fremjar diktning og kunst. Horats vart kjend med mykje fintfolk, som diktaren Vergil, og han stod alltid på god fot med keisar Augustus som baud Horats eit embete, noko Horats høvisk sa nei takk til.

Horats fekk heidersuppgåva å dikta kvædet til hundredårsfesten i Roma i år 17 f.kr.

Horats skreiv tolvt samlingar satrar, med skjemtesame hogg etter mangt og mykje. Han skreiv ei samling jambiske dikt, epodar, med fyredøme i den greske jameskrivaren Archilochos, som visst nok skal vera utan hans djer-ve spott og kjenslekraft. Han skreiv epistlar (brev) og eit namnkjent kvæde um diktekunsten - *Ars poetica*. Men først og fremst er det odane, carmina, folk knyter til Horats. Ode er gresk og tyder 'song' eller 'høgstemd song', og siste tolkingi høver godt til Gjerdåker sitt utval. Horats skreiv 4 böker med odar. Horats er ikkje kjend for å målbera sterke kjenslor, men hev ord for å vera ein stor formkunstnar som nøgje held fast på den greske versemålet, leikar med tankar og stemningar på fagert versemål og utmeisla ordlegging. Han er rekna for ein ekte talssmann for romersk tanke.

Mange odar er merkte av greske og romerske gudesegner. Ikkje få er skrivne til vene eller veninnor, og eg vil tru Horats hadde sterk trong til og talent for venskap, slik Gjerdåker skriv. Umsetjingi meiner eg vert ein ny siger for Johannes Gjerdåker; han held samvitsfullt det upphavlege versemålet, og ordvalet hans er skifterikt, norsk og oftast utsøkt. I skrivemåtar frigjer hans seg stundom frå det flate statsmålet, og det trur eg diki tener på. I alle høve ein stad slær i-målet gjennom (s. 3, strofe 4, lina 3). Ei sterke Horats-umsetjing, størst til no på norsk.

Merkande brigde

Ein lesar hev merkt seg ordskiftet i Dag og Tid um anbeheitelse. Det er lite å høyra frå Språkrådet for tidi. Det verkar som um rådet freistar å løyna seg mest råd for ålmenta når det gjeld normeringsspursmål. Men utfallet vert merkande med tidi. Eg hugsar då eg sjølv gjekk i skulen, seger lesaren vår. Då var ordlistone meir merkte av uppornsingstillegget bak i ordlista enn av anbeheitelseord lenger framme. No vert ordlisteluten feitare og uppornsingstillegget magrare. Det er slikt som merkjest.

Det synest for meg som aningar av kjenslor i utvalet syner seg best i odar til veninnor eller kvinner. Som i oden «Til Chloë»:

Bort du rømer frå meg, slik ein
rådyrkalv
Der han sokjer si mor langt inni aude
fjell,
Full av ugrunna uro,
Skræmd av vindkast i ukjend skog.
For om våvarel stryk lett over rørleg
lauv
eller firfisler spring grøne igjennom
lyng
går det bivring i hjarta,
skjelv og dirrar dei granne kne.

Chloë, ikkje er eg tigrar og løver lik,
dei som jagar og slær, grimme og med
grufull hug;
Slepp no endeleg mor di,
du kann fylgja med mannen no.

Verdfull er innleidingi til Gjerdåker um Horats, der han nemner tidlegare norske umsetjingar. Mest kjend er Hans Hanson som sett um sers fritt two odar av Horats, med norsk landskap, norsk namn og norsk versemål, tilmåta vakre tonar («Astrid, mi Astrid»). Johannes Gjerdåker hev ei utgreiding um versemålet, og han hev nyttelege notar til kvar einskild ode.

Thor Heyerdahl på villspør

Av Klaus Johan Myrvoll

*Thor Heyerdahl og Per Lillieström:
Jakten på Odin. På sporet av vår fortid
J. M. Stenersens forlag a.s. 2001*

Jakten på Odin er den tridje boki han Thor Heyerdahl skriv med emne frå den eldste soga i Norderlandi. Fyrre hev han skrive *I Adams fotspor* (1998), og i 1999 kom *Ingen grenser*, som var skri- vi i lag med honom Per Lillieström, like eins som den som ligg fyre no. Både desse bøkerne skapte mykje ordskifte, og både norske og utlendske vitskaps-folk refste honom Thor og honom Per for måten dei hadde gjenge fram på. I *Jakten på Odin* tek dei upp att mange av dei same mistaki og mistydingarne, og dei synest ikkje å ha brigdt syn på saki, men hev holder hardna til med ei illtru andsynes vitskapsfolket.

Det er fyrst og fremst målvitskap som leikar i hugen min, og eg kjem til å samla meg mest um det som er av bres-tar når det gjeld mål i boki. Det er ikkje lite berre det.

Alt attpå umslaget åt boki vert me åtvara um kva som ventar oss: «I «*Jakten på Odin*» tar Thor Heyerdahl den fordomsfrie leser med på en fantastisk ferd tilbake til vår kulturs egentlige vugge - i den sør russiske byen Asov» (mi uthevjing). Det er med andre ord ikkje nokor bok for den *kritiske* lesaren, han som *prøver* påstandi som vert framlagde for honom. Og det vil eg ha sagt - ein treng ikkje hava store innsyn- nerne i vitskapleg framgangsmåte og kjeldegransking fyrr ein ser at mykje i denne boki ikkje heng i hop. Ein må beint fram undrast på korleides bokrei-dingslaget, J. M. Stenersens forlag, kann få seg til å gjeva ut ei bok som fyl-gjer eit so lettvin og uhaldande upp-legg.

Jakten på Odin sveiper innnum mange ulike emne, mest soga, men òg gamle truer, fornminne, folkeminne og mål. Sét burt ifrå innledingsbolken «Undring», er boki ei einaste lang sam-røda millom tvokarane som hev skrive henne. Dei dreg inn herme frå andre undervegs, serleg frå honom Snorre Sturlason, men òg frå granskurar, helst utlendske, og frå ymse sogeskrivarar. Samstundes som samrøda gjev tokken av at dei ordskiftet fram til slutningar-ne sine, vert det mest som skalkeher-ming i og med at dei er samde med einannan i eitt og alt, og berre byggjer

upp under det hin segjer.

Noko av det låkaste med boki er kjeldebruksk. Han Thor og han Per nyt-tar sers lite grunnkjeldor, og rett som det er viser dei til vanlege uppslagsbø-ker som *Nordisk familiebok*. Og når dei nytta grunnkjeldor, for det meste skrif-terne hans Snorre Sturlason, hermer dei umsetjingar frå 1900-talet. Sét i ljós av at det skal vera ei folkevitkskapleg bok, kann det kann henda forsvast, men skrivararne burde i alle fall ha røkt etter kva som stend i upphavsteksti der det kann vera rom for ulike tolkingar. Der skrivararne hev nytta skrifter på fram-andmål, er hermi umsette til norsk-dansk og sette rett inn i teksti utan nokon merknad. Det burde i alle fall ha vore uturvande å setja um dei svenske og danske skrifterne.

Det er mange bøker som det er hermt frå i teksti, som ikkje er å finna på boklista. Det ser ut til å vera hovud-regelen holder enn undantaket, og må segjast å vera ein uting. Ikkje nog med at boklista er vanheil; det er i mange høve uråd å spora opp kjeldegrunnlaget deira. Til dømes heiter det på sida 22: «I et verk om de eldste irske og angel-saksiske manuskripter blir det påpekt at...», og på sida 132 segjer han Per: «En hypotese jeg har sett fremført, er at...» Upplysnigarne som vert fram-lagde kann mykje vel vera sanne, men utan skapleg kjeldetilvising misser dei verdet sitt. Jamvel um *Jakten på Odin* er meint å vera ei folkevitkskapleg bok, må ein kunna prøva dei upplysnigarne ho kjem med, i alle fall dersom skrivararne ynskjer å verta tekne álvorleg. (1)

Ein ting er sjølve kjeldefestingi av upplysnigarne han Thor og han Per kjem med, ein annan er måten dei les kjeldorne på. Ein kann trygt segja at dei ikkje fylgjer dei vanlege kravi til vitskapleg grannsem og kjeldekritikk. På sida 123 finst eit døme som ligg godt fram i dagen for lesaren. Der hermer dei ein Omeljan Pritsak (i umsetjing), som skal vera høglærar i soga på Har-vard University, der han segjer: «I andre halvdel av det 8. århundre, da norrøne handelsmenn og eventyrere begynte å trenge inn i Rus-riket, fantes det fremdeles erindringer i de episke tradisjonene om den store krigen mel-lom tyrkerne og asene på den ene siden, og vanene (Onogur-bulgarerne) på den andre, og den etterfølgende fredsslut-

ningen.» I framhaldet etter hermet segjer han Thor: «Og det viktigste av det hele er at han identifiserer krigen mellom asene og vanene som en realistisk episode» (mi uthevjing). Her hev med andre ord «erindringer i de episke tradisjonene» vorte «en realistisk episode»!

Måten dei møter gamle sogeskriva-rar på, fyrst og fremst honom Snorre, vitnar um stort einfelde; dei tek alt dei skriv for god fisk. Det gjeng dei ved òg, på sida 36 i ei ytring frå honom Thor: «Det er ingen grunn til å tolke Snorre i det hele tatt i hans skildring av Odin». Med denne haldningi vert Odin eit røy-nelegt menneske som livde for vel two tusund år sidan, og som etter ein ufred reid ut frå Åsgard på hesten Sleipne, og busette seg i Norderlandi etter å ha fer-dast mykje kringom i Kveldlandet. Attåt at dette er ein sers småvitug måte å lesa Snorre på, gløymer han Thor at når han tek Snorre-ordi for gudsens sanning, er det ei tolking, det òg.

Når det er sagt, må eg gjeva deim rett i éin ting: Måten han Snorre skil-drar landskapet og tilhøvi i Asov-umrådet på tidi då Odin skal ha flytt derifrå, svarar so godt til røyndomen og det me kjenner frå andre kjeldor, at ein mest må undra seg. Men det er ikkje sagt at alt han Snorre skriv lyt vera sant for det. Han kann ha kjent til landeumrådet og soga der frå andre kjeldor, og so dik-ta det i hop med det han visste um Odin frå gamle norderlendske segner og gudekvæde. Det er klårt at det kunde vera freistande å sjå ein samanheng millom dei norrøne gudarne, som heitte áss i eintal og æsir i mangtal, og lands-luten Asia og folkegruppa asar. Men ordsoga kann tyda på at denne saman-hengen er laga etterpå (sjå nedanfyre). Då gjer det saki berre verre at han Thor fører same tanken lenger fram, og hevdar at namnet Odin heng saman med udi-folket i Aserbajdsjan.

Ei sers grov tilrenging som han Thor og han Per gjer seg skyldige i, er at dei pyntar på kjeldorne sine. Når dei hermer kongesogorne hans Snorre, held dei seg til utgåva frå 1979 på norsk-dansk, men dei hev brigdt Åsaland og Åsgard til «Asaland» og «Asgard» (s. 32), venteleg av di det høver betre med gissingu deira um at dei norrøne æserne var same folket som asarne i Kauka-sus-umrådet. Dei nytta elles fylges-

trengt namnet «aser» um den norrøne gudeætti, jamvel um det hev vore vanleg å skriva *ås - æser* etter gamalnorsk både i norsk og norsk-dansk. Det er ingen grunn til at gamalnorsk *åss* skulde ha vorte til **as*, og det hev det ikkje holder, so nær som når det er fyrelekk i namn (*Asbjørn*), jf. nynorsk *ås* (i lenget) av gamalnorsk *åss*, og kvendenamnet *Åsa* elder *Åse* av gamalnorsk *Ása*. Skrivemåten «aser» hjå honom Thor og honom Per er difor heilt grunnlaus og villeidande. Eit anna døme på slik «revisjonisme» er at dei heile tidi kallar udi-folket i Aserbajdsjan «Odin-folket», og det med stor O!

Noko av kjernen i motstanden som han Thor og gissingarne hans hev møtt, gjeng nett på det at han ikkje kann setja upp nokon samanheng millom det norderlendske *åss* og folkegruppa *asar* i Aserbajdsjan, og like eins millom gudenamnet *Óðinn* og *udi*-folket same stad. Motmennerne hev peika på at roti i *åss* er upphavleg *ans-* (stadfest i runeinskriifter og gotisk) og at det hev kvorve ein *w-* fyrist i *Óðinn* (< frumgermansk **Wo:daná-*, jf. tydsk *Wotan*), og difor set dei soga hans Thor til sides: skapi *ans-* og *as-* og **wo:d-* og *ud-* kann ikkje hanga saman. Dei ser ikkje ut til å ha tenkt på at dei kaukasiske skapi kann ha brigdt seg, dei òg, og at dei kann ha samsvara med dei germanske på eit tidlegare målstig. Ein kann ikkje visa attende ein mogeleg samanheng millom ord i two ulike mål berre med å sjå på ordsoga i det eine av deim.

No sit ikkje eg med den beste kunnskapen til å tala um kaukasiske ordssogor; det eg veit um desse ordi hev eg frå *Jakten på Odin* og nokre kronikkar i Aftenposten. Upplysningsarne er sparsame og kjeldeverdet lite, men noko kann ein då lesa utor det. På sida 147 i boki heiter det at han Store-Aleksander (fjorde hundradåret fyre Kvitekrist) kalla udi-folket for *otena*. Her er det ikkje nokon *w-*, og so sant denne upplysningi er rett, bør han Thor gjeva upp gissingi si. I ein kronikk i Aftenposten 3.2.2001 («På sporet etter As-folket») skriv han Anders Kjølberg, som er statsvitar og Russland-kjennar, at dei eldste skriftlege kjeldorne til as-folket, som er på kinesisk, kallar det *antsai*. Sameleides vert det kalla *anti* i latinske kjeldor, men *asii* i græsk. Denne yvergangen til *asii* skal koma av ser-skilde ljodloger i græsk. Alle desse upplysningarne hev han Anders frå boki *Ancient Russia* (1943), som han

George Vernadsky sogegranskar hev skrive, og han sluttar tankerett at «[d]ersom Vernadskys fremstilling er riktig, er den påstanden Hovdhaugen, Mundal og Stalsberg kom med i Aftenposten 16. desember om at Heyerdahls konklusjon faller sammen «som et kort-hus» fordi den opprinnelige uttalen av «æser» var «ans», vanskelig å opprettholde». Det han Anders dreg fram her, skulde syna at jamvel um gissingi hans Thor kann henda lyt gjevast upp av andre grunnar, tek fagfolket for lett på det når det skal visa honom attende.

No kunde han Thor og han Per ha nyttu ut dei upplysningane som han Anders kjem med, men korkje han elder han George Vernadsky og boki hans er nemnde i *Jakten på Odin*. Det synest i det heile som dei ikkje er serleg forvitne etter å granska ordsogorne noko nognare. Det fær me elles eit klårt vitnemål um i måten han Thor sopar ifrå seg honom Christian Keller, som er høgglærar i forngranskning på Oslo-senteret for viking- og millomalderstudium, når han peikar på at det norderlendske ordet *åss* kjem frå ei germansk ordrot som truleg tyder 'vind' eller 'pust' (i eit herme frå det amerikanske bladet Newsweek International 20.8.2001, s. 256 i boki): «En som påberoper seg faglig ekspertise ved å blåse bort Snores aser som «vind» og «pust» av germansk opprinnelse, risikerer å bli sett på som en ass i moderne amerikansk slang av enhver som tar Norgeshistorien alvorlig.» Og han Per spilar med: «Ønsket om at både Odin og asene var germanske begreper må sitte igjen hos noen historikere fra den perioden det var populært å se på oss i Norden som blonde arier, friske pust fra den [sic!] kalde Norden.» Ein kann undrast på kvar dei hev fenge denne sterke mistriui til fagfolk frå. Er det noko som tyder på at dei tuftar vitskapen sin på so laus grunn?

Um det kann vera tvil um kvar vitskapsfolket stend, er det berrsynt at han Thor og han Per vantar grunnleggjande kunnskapar innanfyre både norsk målsoga og meir ålmenn målvitskap. Det gjeng fram av det dei skriv i *Jakten på Odin*. På sida 24 skriv dei at han Are Frode, som var islanding og livde frå 1067 til 1148, skreiv «på datidens norske språk». Som alle veit, skreiv dei *gamalislendsk* på Island på den tidi, men i Noreg skreiv dei *gamalnorsk*. Skilnaden på desse måli er liten, men me kann ikkje taka so lett på honom. På

sida 28 fær han Per *Tyrkland* til å koma av norrøna *Týr*, utan nokor kjelda til ordsoga elder nokor uttyding på kvar -rk- i *Tyrkland* skulde koma av (r-en i *Týr* høyrer ikkje med til roti). På sida 29 vandar han Thor den vanlege ordsoga til namnet *Blåland*, som er 'landet der menneski er svarte i hudi', av di han ikkje veit at *blå* kunde tyda 'skinande svart' på gamalnorsk: «Man har også foreslått at landet sørover i Afrikas indre ble kalt Blåland fordi vikingene anså negrene for å være blå.» På sida 30 hevdar han Per at *Store Svitjod* kjem av «den typiske «svarte jord» som lett kan oppfattes som svidd jord, på islandsk «svidjordr».» Det stemmer ikkje. *Svitjod* (nor. *Svíþjöld*) kjem av folkenamnet *svíar*, ein germansk stamme som upphavleg var busett kring Mälaren i Sverige, og namnordet *þjóð*, som tyder folk, med andre ord 'sveafolket'. Dessutan finst det ikkje noko ord «svidjordr» på islandsk; det som kjem nærmast er hokyn mangtal *sviðjur*, som tyder 'svida, avbrent landstykke'. Og um det hadde funnest eit slikt ord, hadde det ikkje vorte skrive som her.

Ein annan stad han Thor og han Per syner fram fåkunna si, er på sida 137, der dei peikar på at namni *Udin* i Aserbajdsjan og *Odin* i Noreg vert uttala heilt likt. Det er sant nog, men um ein skal nyttu denne likskapen til å mæla for noko, må ein sjå attum segnaden i dag. Og då ser ein snart at /o:/ berre er leseuttala av skriftformi *Odin*, som er teki rett frå gamalnorsk *Óðinn* og tilmåta nynorske skriveregler (ikkje lesestrikar, *d* for *ð*, einfeld -*n* i utyngd stoda). I gamalnorsk vart namnet truleg uttala med ein ljod som ligg nær å-ljoden vår i dag, og skilnaden til *Udin* er openberr.

På sida 163 fær me endå eit vitnemål um kvar målkunnskapen hans Thor stend: «Så ble det ifølge samtidens litteratur asene som ble den mer dominerende benevnelsen blant muslimene, med de velkjente variantene hvor «a» går stadig mer over i «æ» og «å», eller som i nordisk aser-æser eller Asgard-Åsgard.» Soleides kann ein òg tala um ljodyvergangar som ljodbrigde (/a/ > /æ/ fyre /i/ i stavningi etter) og runding (/a:/ > /å:/), kann henda utan å vita um det sjølv!

Noko av bakgrunnen til at boki *Jakten på Odin* hev vorte til, er at han Thor og han Per hev vore i den sudrusiske byen Asov og grave. På umslaget

Til næste sida...

Frå fyrre sida:

stend det at utfallet frå gravearbeidi deira vert framlagde for første gong i boki, men det er visst berre dei siste tjuge sidorne i boki som segjer noko handfast um fundarne deira. Og dei hev berre funne slikt som ein kann venta å finna når ein set spaden i jordi i eit gammalt kulturland, som ho Gro Steinsland trudomssogegranskarsagde det på NRK no i jolemånaden. Eg kann ikkje sjå at han Thor og dei hev funne prov på noko serskilt samband millom Asov og Norderlandi, og fundarne gjev i alle fall ikkje høve til å slutta at «Snorre er til å stole på», so som han Thor gjer heilt i enden av boki (s. 289).

Gjenom heile boki kjem han Thor og han Per med spark å meiningsmotstandarne sine, reint i utidi mange gonger. Dei som hevdar andre syner enn dei sjølve er «dogmatikere», og umgripi «spesialist» og «spesialisering» synest vera skjellsord. Mykje av det er reint usaklegt, som i denne ytringi hans Thor (s. 131): «Ja, men det var nytteleg bare å sitte opp i Nord-Europa og krangle i avisene med lokal-spesialister om stavemåte og betydning av navn som Odin, aser og vaner. Spesialistene hadde jo selv fått det banket inn i hodet at alt som Snorre hadde skrevet om fra denne delen av verden, bare var tøv og tant.» Denne utsegni syner òg kor lett han Thor tek på kjernepunkt i mælingi si.

Han Thor og han Per er visseleg inne på noko når dei segjer at me tarv meir tverrfaglegt samyrke skal me finna ut meir um fyrtidi (s. 206-207), men då lyst me vera grannsame og nyta vitskapleg framgangsmåte, og ikkje slutta på sviktande grunnlag, so som dei gjer i *Jakten på Odin*. Det gjeld serleg når ein kjem inn på slikt som ligg utanfyre fagfeltet sitt. Til dømes burde han Thor og han Per ha lydt meir etter deim som kann mykje um målvitskap og ljodloger fyrr dei byrja å uttala seg um målsamband og ordsogor, so hadde dei sloppé å gjera mistak som ikkje eingong ein medels god næming på grunnfagi norderlendsk hadde gjort.

Som eg alt hev vore inne på mange gonger, er han Thor og han Per alt for slumpsame når dei nyttar kjeldor, og det skjeplar mykje for ei elles spanande gissing. For det finst two mogelege viser å tolka det han Snorre skriv på: 1) Odin var menneske og ættarfari å kongarne, so vart han dyrka til gud etter han døydde, elder 2) Odin vart fyrt

dyrka til gud, men kongarne fekk dikta seg inn i gudeætti av di det gav vyrdnad i samfundet. Det bygde han Snorre på i sogeskrivingi si, og med di gudarne hadde mist tenesta si, kunde han gjera Odin til menneske og laga ei høveleg livssoga åt honom.

Ingi av desse two gissingarne kann provast endeleg. Til det er kjeldegrunnlaget vårt for skritt. Men me kann mæla for at den eine gissingi er meir truleg enn hi, og i den samanhengen hev han Thor ei sergjerning med di han er den einaste som hevdar at Odin var ein mann som livde og døydde på jordi, men som vart upphøgd til gud etter han var avlidn. Då er det leidt at han ikkje er betre til å mæla for syni si, og at han rotar det til for seg med tvilsamt kjeldebruk. Når alt kjem i hop lit eg meir på honom Snorre enn eg lit på honom Thor.

* * *

Den 18. i jolemånaden kunde Aftenposten meldat um at han Thor Heyerdahl var millom skrivararne som toppa salstali i Oslo fyre jul. Samstundes vcit me at bøker som byggjer på lang og nøggi vitskapleg gransking, sel munaleg mindre. Det er synd for den ålmenne opplysningi i landet, med di mangmannen kann koma til å tru at det som kjem frå fuskarar i faget, er retteleg vitskap. Skal me få bukt med denne låke tilstemma, må vitskapsfolket taka bladet frå munnen meir enn fyrr, og sejga med klåre ord kor laust grunnlag desse bøkerne hev. Soleides kann det sleppa at fråstanget til lekmannen vert so stort at han holder gjeng åt honom Thor Heyerdahl når han skal få ein glytt inn i vitskapsverdi.

* * *

Fotmerknad:

- (1) Ei jarteign på det elendige kjeldebruket kann vera at dei skriv at 1979-utgåva av kongesogorane hans Snorre på norsk-dansk byggjer på «Gustav Stornes' oversettelse» i kjeldelista på s. 292. Kjenner dei verkeleg ikkje til namnet hans Gustav Storm sogegranskars?

Tilskrifter

Ivar Aasen-sambandet
Formann Klaus Johan Myrvoll
Nedre Ullevål 9-322,
0850 OSLO
Tlf. 900 26 380
Epost: klausjon@online.no

Vestlandske Mållag
Formann Lars Bjarne Marøy
Eliasmarki 14, 5163 LAKSEVÅG
Tlf. 55 34 33 77
Epost: lbmaroy@c2i.net

Vestmannalaget
v/ Jon Askeland
Krohnengsgata 3, 5035 BERGEN
Tlf. 55 58 93 03

Høgnorskringen
Formann Anders Olsen
Askevegen 4, 0275 OSLO
Tlf. 958 47 117
Epost: andersolsen@c2i.net

Norsk Bokreidingslag
v/ Jon Askeland
Postboks 684, 5807 BERGEN
Tlf. 55 30 18 99
Epost: post@bodonius.no

Sunnmøre Vestmannalag
Formann Svein E. Kvamsdal
Prestegata 2, 6100 VOLDA
Tlf. 70 07 60 72

Blindern høgnorsklag
Formann Kjetil Aasen
Tlf. 911 47 441
Postboks 49 Blindern, 0313 OSLO
Kontonr. 0536 37 99 673

Ivar Aasen-sambandet

Ivar Aasen-sambandet er landssamskipnaden åt vestmennene og høgnorskrørsla. Sambandet arbeider for målupplysning, måldyrking og målreising. Sambandet krev fulle rettar for nynorsk i Noreg, og krev i nynorsk full jamstelling for i-målet som Ivar Aasen valde.

Sambandet hev ei sergjerning i norsk målørsla; både lag og einskilde kann vera med. Skriv deg inn!

Årspengar kr. 50,-

Innmelding til formannen:
Klaus Johan Myrvoll
Nedre Ullevål 9-322
0850 OSLO
Tlf. 900 26 380
Epost: klausjon@online.no
www.sambandet.no
Giro 0814 20 27 209

Ukjend, unemnd

Noko um målgranskaren Halfdan Halvorsen

Av Halvor Sigurdsen

«Eg hev tala med H. Halvorsen», skreiv Arne Garborg til Rasmus Flo då det kom opp eit tvist-emne medan dei arbeidde med framlegg til nye offisielle skrivereglar. Oraklet lika ikkje tanken um u-ending i ei rad veike hokynsord - jamvektslovi som hadde skapt desse tiljamningsformene verka ikkje lenger. Eit responsum ifrå den kanten avgjorde saki for Garborg. Formi var dømd, meinte han, og la kraftig imot Flo.

Ein skulde tru Garborg hadde rikeleg med høgløygde autoritetar han heller vilde studt seg til i ein so rein grammatikalsk usamnad. Men det er ei undring som veks fram or ein tidsavgrunn yver tri-fire ættleder. Mot slutten av 1800-talet var Halfdan Andreas Halvorsen vidgjeten for den store kjennskapen sin til norske folkemål. Namnet hans ålement var elles lite spurt. Folk som kunde døma um det, var klåre med at hans lærdom tidleg tøygde seg upp imot vitskapleg standard. Dei tilstyrkte honom til å vika inn på ein livsbane som var meir samhøveleg med hans intellektuelle givnader. I sumt liktest han nok på Ross og Hægstad. Men han steig aldri inn i rekkja med deim. Den strenge sjølvkritikken hjå Halvorsen, agen for dei kravi han meinte ei granskargjerning stilte, og kjensla av småførskapen i eigen dugleik - alt tøymde tronen etter eit meir tankebori yrke. Då også dei ytre livsvilkåri ei tid vart meinslege, trudde han seg fallen til lite anna enn praktisk målarbeid, ymse publisering- og tilemningsfyretak, og løynd rådgjeving åt deim som søkte honom. Mange hadde grunn til å hylla Halvorsen i ordelag som Ross ein gong gjorde. Sjølvdriven og uspurd var han sjeldhøyd, og lite å sjå.

Halfdan Andreas Halvorsen vart fødd på Kaupanger i Vågå, der mor hans var ifrå, og der han voks upp. Faren var sersjant Hans Halvorsen ifrå Lom. Huslyden budde på Gjøvik, der faren var vaktmeister i distriktsfengslet då han døydde i 1876. Med beste karakter tok Halfdan Halvorsen studenteksamen på Lillehammer i 1867. I skuletidi var han mykje i lag med Matias Skard. Dei skifte brev frametter; Halvdan Hallvardsson som han skreiv seg då, retta målveilone i brevi ifrå hin.

Mållæra interesserte honom tidleg - det vart fortalt at han 12 år gammal sette i hop ein grammatikk åt jamnaldringane sine. - Han heldt fram med det høgre lærarstudiet etter han i 1869 hadde teki andre-eksamen, og var vorten cand.philos. Steinar Schjøtt tilstudsde Halvorsen til å leita fram det filologiske innslaget - i trongare meinung - som måtte finnast meir og mindre klårt i landsmålet.

Det er likt til at økonomiske suter valda at Halvorsen laut taka arbeid attå studeringane. I 1871 vart han stortingsstenograf, og seinare framflutt til referentrevisor, ei stilling han hadde til han døydde. Halvorsen var i Stortinget mykje akta for sitt umhugsame arbeid. Han redigerte ei rad eldre *Stortingsetterretninger*, og refererte riksrettsfryehavingane i 1883-84. Ei tid styrte han og ein privatskule i Oslo.

Med åri letna det økonomiske trykket; etter «mange Trængsler og meget Tidsspilde» lempa vilkåri seg so at han kunde taka opp att fagstudiet sitt. Men då faren døydde, laut Halvorsen «etter afbryde og resignere». Denne gongen var det for godt. Han kjende han hadde sin første skyldnad andsynes mor og sysken - skal ein tru honom sjølv, var det hans minste offer, um noko i det heile.

Det var på denne tidi Garborg tok Halvorsen til hjelpesmannen sin i *Fedraheimen*. I tri år, til 1880, umsette Halvorsen ymse stykke i bladet, skreiv um politiske utrikshende, og stelte til lesnad um serlege emne ifrå fjerne strok. I notisar merkte «H.» fann tingarane elles mangt anna óg. Halvorsen nyttar endeframme og folkelege ord der han tykte det høvde - «Dei held med å i det» (um regjeringi), «Dei samtykkjer ikkje i logi uttas det vert gjort brigde». Ein må tru Garborg hadde ei hand med til at Halvorsen ifrå 1878 kom inn i styring i Det norske Samlaget, der han i 20 år skiftesvis var styresmann og styresvaramann.

Halvorsen døydde 29. juli 1899, dagen fyre han skulde fylt 50 år, på Uppheim i Fåberg, ein gard han hadde kjøpt nokre år tidlegare. Han var hardt plaga med kreft, det siste halvåret kunde han korkje arbeida eller lesa. Eit bladstykke han hadde skrivi til Goethe-

minnet 17. august same året, vart prenta posthumt.

I eige namn lét Halvorsen lite etter seg. Det var ikkje av di han heldt lærdomsskattane sine nedlæste. Alle etterord nemner hans godkyndte og romhendte beinsemd; knapt nokon vende seg til honom um mål og form utan å vera hjelpte, når det stod i hans makt. Rådgjevingi og korrekturen hans var velgjeten, kringspreidd heilt upp i dei høgste lag av fagfolk. Men far og merke etter Halvorsen vart jamt burtmådde. Han var totalt rein for personleg æretrå, vilde helst vera usynleg og namnlaus, og lyddest aldri med å vera miskjend. Berre jamførangi ikkje vert strekt til den ytste enden, kan ein både når det gjeld generositeten med kunnsapsnøgdi og fruktene etter underhandsgjeremåli hans nemna Halvorsen i hop med Moltke Moe og Anders Krogvig.

Arbeid med Aasmund Vinje

Det første utgjevingsarbeid som fall på Halvorsen, var paradoksalt nok å setja um englandsboki åt Vinje til norsk, med merknader attå. Diktaren skreiv Bretland og Britane på engelsk, og døydde medan han sjølv var til med å skriva ho inn i sitt eige mål. Um lag helvti stod att då Halvorsen etter oppmoding ifrå Samlaget laut fullenda den norske utgåva. Det vart eit arbeid med Vinje attum oksli. Halvorsen tykte han evla uppdraget ringt. Mange emne i denne prosaen var slik at det nye skriftmålet var smått upptamt til å greida deim ut. So skulde ein helst råka eller koma nælast råd den formi Vinje truleg vilde nyttar i si eigi ordlegging på norsk, men her var det då nokor rettleidning å finna i umsetjingi ifrå Vinje sjølv. Ei rettesnor hadde Halvorsen i sin tokke av at Vinje, jamvel um han hadde skrivi på eit framand mål, hadde hatt ei norsk tankeform fyre seg. Halvorsen bad lesaren døma mildt um målföringi hadde ein unorsk svip, han kunde ikkje heilt koma burt ifrå upphavsteksti, og gjeva seg av med umdikting. - Alt ihoplagt var det ei solid umsetjing, som enno stend ved lag i hovudragi.

Med denne umsetjingi tok Halvor
Til neste sida...

Frå fyrre sida:

sen steget inn i eit nytt pionerstykke, ei breid samling og utgjeving av skrifte-ne åt Vinje. Ogso dette fekk han pålagt seg av Samlaget, noko med hjelp ifrå Vetle Vislie. Det vart ei rekkje på seks band, som kom ut 1883-90, men som ikkje femnde um noko av det Vinje hadde skrivi på dansk eller i blanda målform. Atter kjem det fram at det var eit pliktvori arbeid for Halvorsen; han tykte han ikkje hadde dei boklege kvalifikasjonane. Ivar Aasen noterte i dag-boki at Halvorsen rådspurde honom um *Ferdaminne*.

I heimegrendi

To andre utgjevingar ferda Halvorsen til i hop med sambygdingar ifrå Vågå.

Den fyrste var tilskiping av formi og skrivemåten i Ivar Kleivens bok *Segner fråa Vaagaa*, som Samlaget gav ut i 1894. Moltke Moe skulde saumfara dette sermerkte manuskriptet um folketradisjonar på folkemål. Han let meir og mindre vernet ifrå seg til Halvorsen, sjølv sagt medviten um at saki språkleg ikkje kunde koma under betre hender. I røyndi var det eit storthende då boki kom ut. Professor Johan Storm tok sers vel imot henne i ei lang melding i *Morgenbladet*, ikkje lite av di det var ei vit-skapleg fyrehaving av eit norsk målføre Samlaget gjekk i brodden med. Storm hadde sett seg fyre at han sjølv og Moltke Moe skulde grunnleggja ei form for samling av folkeminne, med ihopføring av bygdemål og lokal tradisjon.

Ikkje uventa var Storm mest uppteken av målet, då ikkje den kunstnarlege og litterære stilene, men form- og ljud-verket. Denne sida, skriftbiletet i vid meinings, var det Halvorsen som hadde andsvaret for, både ortofonien og transkriberingi, sjølv utmerkjingi til detaljerte ljodteikn. Halvorsen fekk mykje vellæte for måten han hadde nytta det stormske ljodskriftsystemet på - han hadde endå tilmåta og preparert det so det var vorte meir skynleg i bøker lik denne, men likevel fullt vit-skapleg brukført. Ein bok um uttalen fekk sterke lovord; det var til styrke for dei åtgåingane Storm sjølv hadde gjort um vågåmålet at dei vart stadfeste av ein verkeleg kunnug mann. Storm drog òg fram at Halvorsen hegdesamt hadde nytta landsmålet til fonetiske uttydinger, og at han gav mange upplysningar um gamal og ny målbruk i jamføring

med «oldsproget». Den vit-skaplege kvaliteten i framstellingi syner seg og når Storm i sumt tek til motmåle med streng fagleg argumentasjon, og i at han etter umtalens av sjølve boki greider ut um serdrag i vågåmålet som arbeidet ifrå Halvorsen gav tilføre til.

I 1894 var det hundrad år sidan Edvard Storm døydde. Halvorsen vilde reisa upp minnet um bygdemålsdiktingi hans med ei samling av dølaviso-ne. Utgåva var fyrebudd med teikningar av den unge Kristen Holbø, som Halvorsen vilde hjelpe fram. Holbø gjorde teikningane ferdige sumaren 1894 i Vågå. Men fyretaket laut leggjast til sides; dei fann ingen bokredar som vilde taka vågnaden, endå dei ikkje kravde honorar. Til sist tok Lars Swanstrøm verket, og betalte endå til Holbø kr. 600. - Men då var dei komne til 1898. Halvorsen sende eit eksemplar til Garborg, med bøn um at han vilde mælda boki i *Den 17. Mai* - han nemnde serleg at det vilde bata Holbø, «som kjæmper sig frem paa sin kunstnerbane under modstand».

Dølavisor kom som eit praktprent, i storlek, bokbunad og innhald. Verket vart mykje åtgått, og fekk lovord både for teikningane og for den sympatiske livsskildringi Halvorsen skrev um Edvard Storm, der han sette diktaren inn i åndslivet i tidi, og i den nasjonale tradisjonen. Me har all grunn til å vera nøgde, skrev Halvorsen til Holbø då fagningi kom, byrg med at dei hadde lukkast i fyremålet sitt: «Two sambygdingar hev med denne boki vilja sett honom eit minne.»

Målgranskaren Halvorsen sleppte ikkje ifrå seg høvet til å restituere målet i visone. Gamle avprentingar urde av synder imot vågåmålet. Halvorsen retta villfaringane, eller bytte dei um med bygdetradisjonen, og rikte elles upp boki med merknader. På den visi vart minneverket samstundes eit kjeldeskrift.

Det er uråd å ha fyre seg Halvorsen og gudbrandsdalsmåli utan å sjå noko på tilskotet til Ross, *Norsk Ordbog* (1895). Ordfanget som er heimfest i Nord-Gudbrandsdalen fekk her eit rom og ei so umstendeleig utgransking at det stridde imot heile tilreidingi i verket. Skeiv-jamningi kom av at Ross ikkje var god til å gøyma undan resultatet av Halvorsens «mageløst samvittighedsfulde og indsightsfulde Undersøgelser og Meddelelser»; han heldt det so vik-

tig å få deim fram i dagen at umsynet til strukturell einskap laut koma i andre radi. Ross skreiv i fyretalen at Halvorsen både hadde forsynt boki med meir verdfullt tilfang, og fjerna fleire villor, enn nokon annan hadde gjort.

Til universitetet?

Lite fortel sterkare um kor høgt Halvorsen var påvyrdt for lærdomen sin, og kva rang han vart tiltrudd som målkjenner, enn at namnet hans var framme då Universitetet skulde ha professor i «landsmålet og dets dialekter». Både fyrste og andre gongen freista dei vekkja mosjon til fyremun for honom. Sjølv var han lite glad for æra.

Dei som verka her, for fram i det dulde, utan at framtaket av den grunn var meinvist. Um fleire var med, er uklårt; tvillaust var Garborg hovudkrafti. Han evde serleg um Hægsts kandidatur - vestlandsleidi kunde verta yvermektiig.

Det ser ut til at Halvorsen var påtenkt til professorposten alt i 1884. Han meinte sjølv at i det minste alderen enno ikkje meinka honom i å leggja seg til det som trøngst av dokumenterte prestasjonar. Men ein må tru at i 1897 vart Halvorsen sett under ein retteleg klem av Garborg. Han var no på lag 50 år, og tanken um eit livsvende gjennom «disse Professorplanerne» uroa honom so sterkt at han let attmed-arbeidet sitt liggja ei tid.

Garborg rekna truleg med at det var småålåtenskap som heldt Halvorsen ifrå å mælda seg. Året etter drog han taumen tettare til, knapt av taktikk eller høling - han meinte ålvor utan sideumsyn. Men det gjorde Halvorsen òg. Når Garborg hadde fengi ei trurøki avvising, og ikkje tok hans nei for eit svar, skulde eit nytt avslag verta dess meir fyndig og endeklårt. Nektingi no løynde därleg faret etter ei samvitspine. Naturleg nok sette Halvorsen ikkje større pris på nokon dom um sin person i ei sovor sak enn den Garborg kunde segja. Heideren rikka likevel ikkje på ei heilstød visse um at Garborg no tok i miss. Halvorsen nøyddest beint fram til å segja at Garborg fødde på illusionar um hans faglege fyresetnader. Han mistrudde knapt den gode viljen hjå Garborg. Likevel var det med tunt til-sveipt mistykke han sa at det burde vori vanturvande å mala alt dette uppatt; det fyrste svaret hans var minst like ålvoreleg meint som pågangen ifrå Garborg.

I motmælet sitt var Halvorsen på kanten til illaete - han djervdest å segja at Garborg synte avveikt dømekraft. Um den akademiske statusen sin heldt Halvorsen seg sjølv for å vera den einaste meiningsføre, og difor ein suveren domar. Alle som visste noko um korleis arbeids- og livshøvi var laga for honom, burde skyna at han ikkje hadde rådt seg til studiar i slik breidd og innstrengjing at det tolde å nemnast vitskap.

Mest ottesam var Halvorsen tydelegvis for å skula gjera like for seg innum ein institusjon som var bygd på høgmålet av kunnskap i læreemni. Hans respekt for kravi um vitskapleg habilitasjon var stor. Med det nye tiltaket fylgde og store framvoner - lærestolen skulde drivast upp til full vyrnad, i jambreidd med tradisjonsrike universitetsgreiner. Tyngdi av ei stilling på sovorne vilkår vilde Halvorsen ikkje på nokon måte taka på seg. Han kjende saknet av fundamental, ubroten og systematisk sakkunne - ogso i framande mål - tileigna i eit ålement og metodisk granskarsstudium gjennom år. Med det han kalla sin «dilettantiske Syslen» i fristunder hadde han ikkje samla seg anna enn uheil og upphakka innsikt. Det som trongst, var nyskaping ifrå botnen, underskotet kunde ikkje bøtast med vøling her, og attfylling av nokre hol der. Hans kleine byggverk hadde «grisne Veggjer og inkje Tak». Han var fullradd på ikkje å vilja sjøkja; endå meir enn det: um han fekk professorposten upp i neven, kunde han ikkje taka imot. Mest religiøst skøyte han attåt: Det vilde vera humbug å by seg fram til prest i vitskapstemplet. Den harde sjølvkarakteristikken løynde likevel ikkje hugfinskapen hans. Han skilde seg ifrå når det galdt den rædsla Garborg hyste for Hægstad - med sine framifrå eigenskapar var Hægstad tvertimot mannen som fyllte alle krav betre enn Halvorsen sjølv.

Hovudkjeldor:
Handskriftsamlingi,
Nasjonalbiblioteket i Oslo
Avissamlingi s.st.

Retting

I stykkjet um målkonferansen i Bergen i Vestmannen nr. 9 var det diverre kome inn eit mistak. Johan Falkberget hadde vorte til Knut Falkberget i fyrste spalta på sida 5. Vestmannen segjer seg leid for veila.

Verdfulle bøker

Gunnstein Akselberg og Jarle Bondevik, red.: Heidersskrift til Oddvar Nes

24 artiklar frå mål- og namnegransking. Hefta 275 kr

Alv Askeland: Folkesuvereniteten, Stortinget og Grunnlovi.

Frisk essay-samling på godt mål um grunnleggjande spørsmål for norsk folkestyre og sjølvstende. Gjelsvik-prisen. Hefta 135 kr

Alv Askeland: Kyrkjeljod. Salmar. Hefta 115 kr

Jarle Bondevik og Andreas Bjørkum: Festskrift til Anders Ohnstad.

Hefta 200 kr

Conrad Clausen: Festskrift til Ludv. Jerald. I bd. 195 kr

Gunnar Gilberg: Sjå attum (dikt). Hefta 80 kr

Hannaas, Clausen, Jerald: Vestmannalaget 110 år. I bd. 200 kr

Sigrid Omland Hansteen: Idyllar i ei ulvetid (dikt). Hefta 130 kr

Arne Horge: Gråskuggen. Fin barnebok med teikningar av Dagfinn Instanes og unge hjelparar. I bd. 168 kr

Ludv. Jerald: Heimlandet dreg. Roman. Hefta 45 kr, i bd. 65 kr

Ludv. Jerald: Grundtvig og folkehøgskulen i dag. I bd. 130 kr

Jostein Krokvik: Norskørt skriftmåls store fall. Um det nynorske atterslaget i etterkrigstidi. Hefta 130 kr

Jostein Krokvik: Ny Hungrevekja og Jan Prahl. Hefta 160 kr

Jostein Krokvik: Mål og vanmæle. Soga um det offentlege målet. Hefta 160 kr

Jostein Krokvik: Kjettarord um norsk målalkymi. Hefta 24 kr

Gudlaug Nedrelid: I ulvekjeften (dikt). Hefta 110 kr

Olav Nygard: Dikt i samling. 100-årsutg. ved Conrad Clausen. I bd 145 kr

Sigurd Sandvik: Skriv betre norsk. Rettleiding i målbruk. Hefta 115 kr

Sigurd Sandvik: Suldalsmålet II. Ny samling ord og ordlag frå Suldal. Hefta kr 100,-. Suldalsmålet I og II samla for 200 kr

Sigurd Sandvik: Litl-Ola. Um 7-åringen Litl-Ola som veks upp på fjellgard i Suldal på 1920-talet. Astrid Haugland teiknar. Hefta 145 kr

Sigurd Sandvik: Stølsguten, Ola hev vorte 9 år og er gjætgut. Samstundes skildring av arbeidsliv og folkeliv i Suldal. Hefta 145 kr

Gustav Indrebø: Norsk Målsoga. Det store målsogeverket. I band 350 kr

Gustav Indrebø: Kva er målreising. Utvalde artiklar. Hefta 50 kr

Gustav Indrebø: På norsk grunn. Hefta 125 kr

Inger Indrebø Eidissen: Gustav Indrebø. Ei livsskildring.

Skildra frå nært hald. I band 230 kr

Nikolaus Gjelsvik: Von og veg. Gjelsviks høgskatta ervebrev um norsk målføring. I band 60 kr

Severin Eskeland: Framandordbok. Einaste nynorske. I band 115 kr

Severin Eskeland: Ei minnebok. I band 50 kr

Egil Lehmann: Reise det som velt er. Hefta 115 kr

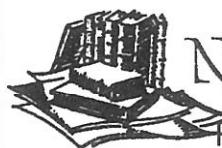
Egil Lehmann: Færøysk-norsk ordbok. I band 150 kr

Egil Lehmann: Islendsk-norsk ordbok. I band 250 kr

Egil Lehmann: Norsk-islandske samtaleordbok (parlør). Hefta 20 kr

Eivind Vågslid: Stadnamntydingar IV, hefta 65 kr

Dessutan folkeminnebøker frå Hardanger av Halldor O. Opedal, forvitnelege bøker av Ola Breivega, dikt av Egil Lehmann, romanar, dikt, og folkeminnebøker av mange andre bokskrivarar! Bed um utførleg boklista!

Norsk Bokreidingslag

Postboks 684 – 5807 Bergen

Tlf. 55 30 18 99 Faks: 55 32 03 56

Postgiro 0809 3918844

Marøy, Lars Bjarne
Jonas Liesgt. 1
2213
2213 Kongsvinger

ISSN 0800-8647

C-BLAD

RETURTILSKRIFT:
Vestmannen
v/ Kjetil Aasen
Sjølvbyggjarvegen 102
0591 OSLO

Frå sida 8:

Mistydingi av den tridje lina er den same som hjå Djupedal, men denne utgåva hev og ein annan feil som er mykje verre: «er» for «eta». Skal Vinje ha vore på reis gjennom det djupt kristne Norig og hevda at det slettes ikkje finst englar? Korleis kann boki verta prenta uppatt og uppatt gjennom 25 år utan at denne feilen er vorten ansa?

«Folkeutgåva» av *Skrifter i Samling* frå 1942 hev «ét»; det er i det minste rett ord, men det var no ikkje nett det Vinje skrev. Denne folkeutgåva er truleg den verste nokon hev stelt til godviljig; her er det mange målbrigde. Desse avbrøyti frå teksti åt Vinje kunde forståast ut ifrå den ideologien som galdt i norsk filologi den gongen, men då riksmaalsvedtaket kom i 1981, og det var klårt for alle at det nye, samnorske målet aldri kom, skulde alt slikt fuskarverk vore fjerna frå bokhandlarane.

Samlaget hev og prestert skuleutgåvor; desse er, som ein vel kann venta seg, endå mykje verre en «folkeutgåva»: ryk fleirtalsformene av verbi ut der, ryk det meste her. «Hev» og «hava» vert både skrivne um til «har»,

i-endingane vert a-endingar, og so burttet. Det kann ikkje bata noko å herma avsnittet slik det ser ut i denne utgåvone; tru meg: det er grøtelege saker. Slik er norsk skulepolitikk; det sit ei nemd og kokar ihop ei skriftnorm, og alle skulebøker skal vera på dette målet, jamvel um ingen likar eller hev bruk for det. Filogiane held, utruleg nok, enno fram med å putla med skuleutgåvor på statsnorsk; eit ferskt døme er «skoleutgåva» av *Bondestudentar*, som kom no nyst. Kvifor ikkje «skole-

utgaven», når de fyrst er i gang?

Ikkje rart studentane held seg undan norskfaget; dei skal studera norsk bok- og målsoga, men det gamle målet i dei gamle bøkene skal jo korkje prentast eller lesast. Men kva er vitsen med målsoga når klassikarane berre skal lesast umvølt til kva Norsk språkråd måtte tykkja er bra nok norsk? Og kven vil vel høyra um målsoga når målet i gamle dagar var so stygt og følt at det ikkje kann lesast?

Det som er heilt utrulegt med desse skuleutgåvone er at jamvel um rettskrivingi er heilt etter Hellevik, so hev Vinje fått halda på ord som dansk-norske forfattarar hev måttå gjeva frå seg - her fær det stå «dreng»; dette ordet som elles er so danskt at det lyt brigdast til «gutt» (som elles er ei målføreform av «gut»).

So langt hev dette vore ei trist soga, men den utgåva som du mest truleg finn i bokhandelen, ho held faktisk mål etter dei krav som gjeld no. *Skrifter i Samling* i utgåva åt Olav Midttun på Cappelen frå 1920 er heilt etter originalen, jamvel i bruken av hermeteikn. Det er ei lukka at det var nett denne utgåva som vart faksimileprenta av Samlaget i 1993, so er no éi god tekstutgåva å få. Midttun hev ikkje flitt på sjølve boki; alt han hev sett til, stend i tekstu-greiningane attarst. Slik skal det sjølv sagt gjerast.

Snakk med oss om plassering

Vi gir deg betre råd!

KREDITKASSEN

HER FINN DU OSS I HORDALAND:
Arna - Bryggen - Fana - Fyllingsdalen - Landås - Rådhusplass - Åsane
Askøy - Austevoll - Bømlo - Nordhordland - Os - Osterøy - Sotra

Godt sagt:

Ei supa av nynorsk med bitar av bokmål i, er like usmakeleg som sotsupa med saltsild i.

Marie Lovise Widnes
på landsmøtet i Noregs
mållag 30.7.1999